

Holmestrand
kommune

Vedlegg – kommuneplanens arealdel 2023-2035

Oversikt over kulturminner- og miljøer som er innarbeidet i kommuneplanrevisjonen
(Hensynssone H570 – Bevaring kulturmiljø)

Formannskapet 29.05.24

Kommunestyret 19.06.24

INNHALDSFORTEGNELSE

OVERSIKT OVER KULTURMINNER- OG MILJØ	9
Bakgrunn	9
Oversikt over kulturminner- og miljøer	9
1. Angers Kleiv	10
2. Bakgaten	12
3. Bekkegaten 6	12
4. Bekkestranda kapell	12
5. Bergstigen	14
6. Bilet.....	15
7. Bilet kapell	15
8. Bolighus med aluminiumfasader på Solåsveien	16
9. Bondeheimen (Revåveien 45)	16
10. Borgen gruve	17
11. Botne kirke	20
12. Botne kirke kulturmiljø	21
13. Botne kirke veifar	22
14. BP-stasjon	22
15. Bøplassen.....	25
16. Casino	26
17. D/S Juno.....	27
18. Drammen Ullvarefabrikk	27

19. DS Stadshauptmand Schwartz.....	29
20. Dulpen landefeste #1	29
21. Dulpen landefeste #2	30
22. Dulpen landefeste #3	30
23. Eidsfoss hovedgård og hage	31
24. Eidsfoss kirke	31
25. Eidsfoss Kulturmiljø	31
26. Eidsfossen	32
27. Eikeliveien 25.....	33
28. Elvehøy (Revåveien 15)	33
29. Fabrikkdammen ved gamle Melkefabrikken	34
30. Fløytademningen.....	34
31. Fremad.....	37
32. Galleberg kulturmiljø.....	39
33. Galleberg: Folkebadet	41
34. Galleberg: meieri	41
35. Galleberg: stasjon	41
36. Gamle Galleberg skole.....	42
37. Gamle Sande jernbanestasjon (Revåveien 2).....	42
38. Garnbakken	43
39. Garnbakken på Mørkassel kulturmiljø	45
40. Garnbuene.....	46
41. Grensesteiner: Stein nr. 11.....	48

42. Grensesteiner: Stein nr. 12.....	49
43. Guriløkka	49
44. Hafsrud gruve	51
45. Hanekleiva kulturmiljø.....	51
46. Hanekleiva stridsanlegg.....	53
47. Hillestad kirke kulturmiljø	55
48. Hof Herredshus.....	56
49. Hof kirke kulturmiljø.....	57
50. Hof Prestegård.....	58
51. Holmestrand-Vittingfossbanen: Dresinbu fra Vittingfossbanen	59
52. Holmestrand-Vittingfossbanen: Gausen tunnelen, bassengparken	60
53. Holmestrand-Vittingfossbanen: Gausen tunnelen, nyveien	60
54. Holmestrand-Vittingfossbanen: Jernbanetraseen mellom Island og Bispeveien	60
56. Hurtabakken	61
56. Husemyr kulturmiljø.....	61
57. Industrien i sentrum: Eldste fabrikklokale.....	62
58. Industrien i sentrum: Snekkerverkstedet	63
59. Industrien i sentrum: Transformatorstasjon	65
60. Industrien i sentrum: Valseverket	66
61. Inskripsjon – «FRED 1945»	67
62. Inskripsjon - «Håkon 7»	68
63. Kirkegaten.....	68
64. Klokkergården.....	69

65. Kommersøya kulturmiljø	69
66. Kudalsdemningen	72
67. Kvartalene rundt torget	74
68. Kverntangen 104, to bygninger	75
69. Kverntangen 108, tre bygninger	76
70. Kverntangen 76	78
71. Kåpestabbur: Haslestad Søndre	80
72. Kåpestabbur: Lindset Vestra	80
73. Kåpestabbur: Lofsberg	81
74. Kåpestabbur: Markenrud	81
75. Kåpestabbur: Nedre Åkerholt	82
76. Kåpestabbur: Nordre gran	82
77. Kåpestabbur: Nordre Ønnemark	83
78. Langgaten 27 - Bryggerhus	84
79. Langgaten 45	84
80. Langgaten 47 (med arkitektonisk detalj)	85
81. Langgaten, styregaten og Leira	85
82. Lemmelåven på Vold Søndre	86
83. Malmveien fra Eidsfoss til Konnerud	86
84. Maskingeværrede på Holm Søndre	86
85. Milestein «60 mil til Kristiania»	87
86. Nordre Kleiv	88
87. Nordre Sikksakk og Bellevue	89

88. Olav Duuns hus og Rambergklova	89
89. Politivakten, Rådhusgaten 12	90
90. Prestegårdsalléen 11	90
91. Prestegårdsalléen 14	91
92. Reidvin-tunet	91
93. Reidvin-tunet: Nøtneslåven.....	92
94. Reidvin-tunet: Rafnaberg - Kåre Holts dikterstue	92
95. Reidvin-tunet: Ramberg skole	92
96. Reidvin-tunet: Endestabburet	93
97. Reidvin-tunet: Auenstua.....	94
98. Mølledammen i Hillestad	94
99. Rød bru	95
100. Sande Meieri (Revåveien 5).....	95
101. Sangen og musikkens hus.....	96
102. Skytterstilling "1942"	96
103. Smie på Vold søndre.....	96
104. Smørsteinstunnelen	97
105. Suluvannsdemningen	97
106. Sundbyfossen	100
107. Sundbyfossen: Demning.....	101
108. Sundbyfossen: Holtungskaftefabrikk.....	101
109. Sundbyfossen: Jernbanebrua	102
110. Sundbyfossen: Mølle	102

111. Sundbyfossen: Rester etter sagbruket	102
112. Sundbyfossen: Spor etter stampmølle	103
113. Søndre sikksakk og Lallahompen	103
112. Tjærerenne på Heierstad.....	103
114. Torrud gruve	104
115. Trigonometrisk punkt på skibergfjell.....	104
116. Tønsberg-Eidsfossbanen.....	105
117. Tønsberg-Eidsfossbanen: Kopstad stasjon	106
118. Tønsberg-Eidsfossbanen: Kopstadlinna	106
119. Tønsberg-Eidsfossbanen: Steinbru over Østbybekken.....	107
120. Vassås kirke	107
121. Vassås kirke kulturmiljø.....	108
122. Villastrøk på Bilet.....	109
123. Del av kongeveien ved Angers Klev (lokalisert ved kryss Ramberg Terrasse-Kleivanveien)	109
124. Kullboden.....	110
125. Gamle Biorama	110

OVERSIKT OVER KULTURMINNER- OG MILJØ

Bakgrunn

Ifølge planprogram for kommuneplanens arealdel, vedtatt 09.03.22, er vern av kulturminner og kulturmiljø et vektlagt tema i kommuneplanarbeidet, jf. kap. 5.6.

Som en del av kommuneplanarbeidet har kulturavdelingen ved kulturarvkonsulent utarbeidet en oversikt over kulturminner med vurdering som kommunalt verneverdig i Holmestrand. Oversikten er å regne som et administrativt innspill til arbeidet med kommuneplanen 2023-2035.

Dette er gjort med bakgrunn i kultur- og fritidsplan vedtatt i kommunestyret 09.02.22. I kultur- og fritidsplanens kapittel 12 er det et mål at: «De viktigste kulturminnene og kulturmiljøene bevares for fremtiden». Dette skal blant annet gjøres ved at: «Kulturminner og miljøer nevnt i kulturminneplanene merket med høy til svært høy verneverdi skal vurderes på hensynsone H570 i kommuneplan og ha egen forvaltningsplan på vedlikehold, utbedringer og formidling». Med kulturminneplanene siktes det her til kulturminneplanene i tidligere Sande (vedtatt i kommunestyret 14.04.21) og Holmestrand (vedtatt i 19.03.18) kommuner.

Oversikt over kulturminner- og miljøer

Dokumentet utgjør en oversikt over alle de kulturminner- og miljøer som er innarbeidet som en del av kommuneplanens arealdel 2023-2035. Totalt utgjør dette 125* kulturminner- og miljøer. Det enkelte kulturminne- og miljø er beskrevet med blant annet nummerering, navn, stedsnavn, gårds- og bruksnummer, verneverdi m.m. Kulturminnene som listes opp i dette dokumentet er med få unntak kulturminner som er beskrevet i kulturminneplanene for Sande og Holmestrand-Hof.

Kulturminner- og miljøer som beskrives i oversikten er vist med hensynsone 570-bevaring kulturmiljø. I noen tilfeller er også automatisk fredede kulturminner med båndleggingszone h730-båndlegging omtalt. Dette er gjerne kulturminner, for eksempel kirker, som bør sees i sammenheng med et større omkringliggende kulturmiljø.

**Baugen til den tidligere dampbåten D/S Juno har vært plassert ytterst ute i kaiområdet i Holmestrand havn som et minnesmerke. Baugen ble skåret opp og fjernet våren 2024. Av den grunn er beskrivelsen av baugen/kulturminnet tatt ut av dette dokumentet. Endringen ble gjort etter kommunestyrets sluttbehandling av kommuneplanens arealdel. Også Gamle Haga skole er fjernet fra dokumentet da skolebygningen skal saneres som en del av realiseringen av Områderegeringsplan for Sande sentrum øst (KST-sak 143/121).*

Kulturminne	Kulturminne-plan	Adresse	GBNR	Fredning i Askeladden	Beskyttelse nasjonalt eller regionalt	Innspill til KPA 2023-2035	Verne-verdi	Datering	Informasjon
1. Angers Kleiv	Holmestrand	Ingen	72/1, 55/3, 72/17, 72/2, 73/1, 74/1, 71/12, 75/1, 71/2	Fredet: Automatisk fredet	Automatisk fredet	Den eksisterende hensynssonen utvides slik det er merket på kartet. Vurdering av tiltaks påvirkning på kulturmiljøet skal være avklart med regionnivået ved kulturminnemyndighetene , og aktuelle høringsparter hørt før eventuelle nye tiltak innenfor hensyns	svært høy	før 1537-til nå	<p>Angers Kleiv har vært viktig for kommunikasjon og transport like lenge som det har vært mennesker på stedet. Innenfor området finnes flere generasjoner av veier. Fra de eldste hulveiene til dagens moderne fylkesveier. Her finner man hulveier fra før 1537, kongeveien fra middelalderen og til 1800 - tallet, moderne fylkesvei som fortsatt er i bruk og det nå nedlagte jernbanesporet som var i drift fra 1881 til 2016. Hulveiene: De eldste sporene etter ferdsel i Angers Kleiv er et sett med hulveier som fører ned mot sjøen ved Smørstein. Hulveier er u - formete forsenkninger i terrenget og er de eldste veiene vi kjenner til. De kan være flere tusen år gamle. På den andre siden av fjorden ved Sando kan man gjenfinne sporene etter hulveitraseen.</p> <p>Kongeveien: Senere ble kongeveien lagt over Angers Kleiv. Fra Sande gikk veien gjennom Bogen opp til Kleivan og videre inn i Våle. Strekningen var beryktet for sin bratte stigning.</p> <p>Kystveien: Lenge var det ansett som en umulig oppgave å anlegge en vei langs fjorden. Men den bratte Angers Kleiv og de andre kleivene ned til Holmestrand hemmet transporten av tømmer</p>

									<p>ned til havnen i tillegg til å gjøre den allmenne ferdselen vanskelig I 1791 ble det derfor satt i gang en bygging av en vei langs fjorden. Veien stod ferdig i 1795. Dagens fylkesvei 313 følger i stor grad den samme traseen. Etter at kystveien stod ferdig gikk Angers Kleiv ut av bruk som ferdselsvei for reisende.</p> <p>Jernbanen: I 1881 åpnet Vestfoldbanen. Mellom Holmestrand og Holm gikk jernbanesporet nesten parallelt med veien. Der hvor hulveiene og kongeveien hadde fulgt de naturlige veiene landskapet bød på, sprengte jernbane seg frem med dynamitt. ernbaneskjæringen nederst i Angers Kleiv er et tydelig eksempel på dette. Ovenfor jernbanen ble det i 1936 anlagt et steinbrudd med knuseverk og transportbånd over jernbanen og veien. Transportbåndet førte ut til en silo ute i sjøen hvor skip og lektene kunne legge til og laste direkte. Virksomheten opphørte for mange år siden og i dag er det bare noen betongfundamenter og et utsprengt område igjen.</p> <p>Angers Kleiv ligger øst i Holmestrand Kommune, nær kommunegrensen til Sande og er en av flere naturlige kleiv i den bratte fjellveggen som går fra Holmestrand og nordover. Kleiva gjorde det mulig for mennesker å ferdes opp og ned langs det ellers stupbratte fjellet. I selve kleiva finner vi to generasjoner av veier,</p>
--	--	--	--	--	--	--	--	--	---

									hulveier og kongeveien. Når den teknologiske utviklingen gjorde det mulig ble det anlagt kjørevei og jernbanespor langs kysten.
2. Bakgaten	Holmestrand	Bakgaten 6	127/51	Ingen	Backergården og Bakgaten - VTFK RPBA	Den eksisterende hensynssonen utvides slik det er merket på kartet.	svært høy	1806 og 1800 tallet	Tidligere var Bakgaten et tettbygd og livlig strøk med boliger, verksteder og spise - og skjenkesteder. Nå er det bare to hus tilbake (Tordenskjoldsgate 1 og Bakgaten 6) og gaten har mer karakter som gårds plass til Backergården. I motsetning til de fleste andre bygninger i Holmestrand fra denne tiden, representerer ikke bygningene og gaten byens mest velstående, men heller de håndverkere, mindre handelsmenn og arbeidsfolk som utgjorde den vesentlige andelen av sjøfartsbyen Holmestrand's befolkning.
3. Bekkegaten 6	Holmestrand	Bekkegaten 6	127/14	Ingen		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet	middels	1898	Opprinnelig bygget som produksjonslokale til Mineralvandfabrikken Mimer i 1898. Etter brannen i 1884 kom bestemmelser om murtvang og butte hjørner som vist i Bekkegaten 6. Bygningen er i dag bygd om til leiligheter, og har med noen endringer beholdt den opprinnelige fasaden.
4. Bekkestranda kapell	Sande	Kapellveien 2	438/14	ikke fredet		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet.	middels		Bekkestranda kapell ble bygget som et bedehus i 1902, men det oppstod raskt et ønske om å gjøre

									<p>bedehuset om til et kapell for å knytte huset nærmere kirken. Etter en kongelig resolusjon ble bedehuset gjort om til kapell med vigsling fra biskopen i Oslo bispedømme i september 1913. Flere bedehus fra tidsrommet rundt 1900 ble etter noen år gjort om til kapell. Bekkestranda kapell er således et representativt eksempel på denne trenden.</p> <p>Kapellet er utformet som en langkirke med rektangulært skip og integrert, asymmetrisk plassert tårn. Altertavelen er laget av Ole Garlaus og er fra 1924, mens prekestolen ble utført av Petter Chr. Jonsrud i 1925. Døpefonten er i tre og stammer fra 1911. Kirkeklokka ble produsert på Olsen Nauen Klokkestøperi i 1913. Til kapellet hører det i dag til en kirkegård. Før kirkegården ble vigslet samtidig som bedehuset ble gjort om til kapell, ble de døde fra øyene og langs fjorden gravlagt på kirkegården ved Sande kirke. Det var en utbredt skikk å ro de døde i land ved Bubakken. Der ble kista satt på en spesiell helle rett ved sjøen før den ble fraktet med hest og kjerre videre til kirken. De døde kunne nemlig ikke bare plasseres rett på bakken. Denne hella fikk navnet «Likhella».</p> <p>Bekkestranda kapell har i dag trekk fra både bedehus og kirke. Kapellet trekkes frem som et verneverdig kulturminne fordi den er et representativt eksempel på</p>
--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

									overgangen fra bedehus til kapell som var utbredt i første halvdel av 1900-tallet.
5. Bergstigen	Sande/Holmestrand	Ingen	216/1, 327/1, 330/1, 331/9, 331/2, 331/10	ikke fredet		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet. Vurdering av tiltaks påvirkning på kulturmiljøet skal være avklart med kommunen, og aktuelle høringsparter hørt før eventuelle nye tiltak innenfor hensynssonen kan tillates.	svært høy	ca. 1800	Velfungerende kommunikasjonslinjer har alltid vært viktig for folk selv om de spesifikke behovene har endret seg. Dette illustrer Bergstigen på en god måte. Bergstigen er omtalt i Nasjonal verneplan for veger, bruer og vegrelaterte kulturminner og er der definert som et verneverdig kulturminne. Bergstigen er en veistrekning på ca. 3,5 km. Den går fra Saga i Hof til Høybråten gård i Sande. Bergstigen(eller Bergstien) antas å ha vært i bruk så lenge det har vært bosetninger i området. Noen steder er det flere parallelle løp. Da Eidsfos Verk ble opprettet i 1697 ble den tatt i bruk til å frakte råmaterialer og varer. Oppblomstringen av jern - og bergverk i Norge på 1700 - tallet førte til behov for gode transportveier. I perioden 1805 - 09 ble stien utbedret til kjerrevei av den daværende verkseieren Peder Juel von Cappelen (1763 – 1837). I tillegg til å frakte malm og jernverksprodukter ble Bergstigen også benyttet til andre formål . Før det ble opprettet telefonforbindelse til Eidsfoss og Sande sprang løpegutter med telegram over jernverksveien mellom bygdene. I 1892 ble det etablert en telefonlinje langs Bergstigen. Telefonlinjen var i virksomhet i 70 år før den ble lagt ned i 1962 . De siste ledningene og

									<p>stolpene ble fjernet i 1972, men spor etter telefonlinjen er fortsatt godt synlig i form av steinfundamentene for stolpene som står langs veien.</p> <p>Ikke langt fra Djupdalstjern, der hvor Bergstien krysser kommunegrensen mellom Sande og Hof, kan man til begge sider se en rad med rødmerkede trær som marker kommunegrensen. Følger man trærne sørover vil man etter ca. 100 meter komme til en gravrøys fra bronse- eller jernalderen som ligger langs grensen. I tidlige tider var det ikke uvanlig at man benyttet seg av eldre gravrøysen som grensemarkører.</p>
6. Bilet	Holmestrand	Flere	Flere	Ingen		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet	høy	1850-99	<p>Området har eldre bebyggelse fra ca. 1850-99 (noen hus har kjerner som er eldre), et par funkishus fra ca. 1930 og noen moderne, større leilighetskomplekser. Den eldre bebyggelsen er godt vedlikeholdt.</p> <p>Bilet er en del av de gamle gateløpene i Holmestrand. Gaten var veien videre sørover før ny vei ble anlagt i 1926. Gateløpet med eldre bygninger og historiske fasader gir en opplevelse av et 1800-talls bymiljø. Denne strøkskarakteren er verneverdig, bør opprettholdes og være førende for ny bebyggelse og nye tiltak.</p>
7. Bilet kapell	Holmestrand	Bilet 30	128/151	kommunalt verneverdig		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet	høy	1963	<p>Bilet kapell fra 1963 er tegnet av arkitekt Olav Platou som også har vært involvert i utformingen av blant annet Steinkjer kirke og hovedbiblioteket i Trondheim.</p>

									Kirkegården ble innviet i 1866 etter at den gamle Bilet gården brant ned i 1863 og kommunen kjøpte eiendommen.
8. Bolighus med aluminiumfasader på Solåsveien	Holmestrand	Solåsveien 15, 17 og 19	15: 80/187, 17: 80/188, 19: 80/189	Ingen		Det oppfordres til at aluminiumsfasaden søkes ivaratatt. Før eventuelle større endringer tillates skal husene dokumenteres med bilder, film og beskrivelser.	høy	1960 tallet	På slutten av 1960 - tallet bygget det bygget flere eneboliger i funksstil med ytterkledning av aluminium i Solåsveien. Dette var et prøveprosjekt mellom Norcem og Nordisk Aluminium. Byggingen høstet stor oppmerksomhet på tidspunktet og både NRK og flere sentrale aviser dekket hendelsen. Aluminium i bolighus skulle bli det neste store, men det viste seg fort at produksjonen av fasadeplatene var ulønnsom og produksjonen ble avvirket. I løpet av de neste tiårene ble aluminiumsplatene skiftet ut på flere av husene. I dag er det kun tre av husene (nr. 15, 17 og 19) i Solåsveien som fortsatt har aluminiumskledningen i behold. Etter at boligene ble bygget har det vist seg vanskelig å utføre vanlig vedlikehold på boligene på en slik måte at aluminiumsfasadene ikke skades. Det er per i dag ikke mulig å kjøpe tilsvarende plater til erstatning. Ulempen for boligeierne vurderes dermed til å være så stor at det ikke kan forsvares å verne fasadene til tross for at de har høy historisk verdi. Før eventuelle videre endringer tillates bør imidlertid husene dokumenteres med bilder, film og beskrivelser. Eierne oppfordres likevel til å ta vare på den originale fasaden i så stor grad som mulig.
9. Bondeheimen (Revåveien 45)	Sande	Revåveien 45	318/38	kommunalt verneverdig		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet.	høy		

10. Borgen gruve	Sande	Ingen	399/1, 395/4	kommunalt verneverdig		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet.	svært høy		<p>Jernverk var en viktig industri i Sør-Norge på 16- og 1700-tallet. Eidsfoss jernverk ble grunnlagt på Eidsfoss i 1697, dels som en følge av funn av jernmalm på Torrud. Gruvedriften på Torrud viste seg dessverre ikke å være liv laget og jernverket måtte se seg om etter andre steder å hente malm.</p> <p>Borgen gruve i Sande ble da den viktigste lokale gruva som forsynte Eidsfoss verk med jernmalm fra 1705. Frakt av den tunge malmen var ingen enkel oppgave for bøndene som ble pålagt denne oppgaven og et lass kunne fort komme opp i 400-600kg. Frakten foregikk derfor på vinterstid med egne malmsleder over Bergstigen og Hanekleiva. Hos Sande historielag er noen eksemplarer av disse sledene bevart. Bergstigen og Hanekleiva er omtalt som egne kulturmiljø under punkt 4.4.1 og 4.4.2.</p> <p>Malmen i gruva var verdifull og i 1776 ble gruva taksert og verdsatt til 6 000 riksdaler. Bare jernverket selv var verdt mer. I tillegg ble det i 1766 tatt ut 1592 tønner malm. Nesten tre ganger så mye som resten av gruvene som leverte til Eidsfoss Jernverk til sammen.</p> <p>Mye tilsig av vann var imidlertid et gjentakende problem i gruva. I 1764 ble det derfor bygget en «vannkunst», et vannhjulsdrevet pumpeverk for å pumpe vann ut fra gruvegangene. Slike maskiner</p>
------------------	-------	-------	-----------------	--------------------------	--	---	--------------	--	--

									<p>var brukt ved norske gruver mellom 1644 og frem til 1900. For jerngruvenes del er vannkunsten ved Borgen gruve den eldste i Norge. Vannkilden var Borgelangevann som ligger øst for gruva. Herfra renner det en bekk nesten direkte mot gruva. På det bratteste stedet kalles bekken «Kvernfalllet», noe som tilsier også en annen bruk av vannfalllet. For å øke vannmengden ble det i 1765 bygget to demninger på vestsiden av vannet. Både grunnmuren etter hjulstua som inneholdt vannhjulet og demningene er fortsatt synlig i dag.</p> <p>I 1795 raste gruva. Heldigvis hadde gruvearbeiderne spisepause da ulykken skjedde og ingen ble skadet. Gruveraset hadde en årsak i dårlig sikring av gruvegangene. Hovedgruva ble lagt ned, men en mindre gruve ble åpnet like ved og holdt i drift noen år til før driften ble lagt ned for godt.</p> <p>Også andre steder i Sande ble det drevet gruvedrift. Følgende gårder skal ha hatt gruver eller skjerp; Rød, Nordre Kjeldås, Repper Kjeldås, Østre Kjeldås, Løvås, Nordre Eikeberg, Eikeberg, Rølles, Nordre Veberg, Holme, Sande, Jaren, Klevjer, Nordre Flåten og Søndre Flåten. I tillegg finnes henvisninger til Angersklev og Dale gruve. Det meste av malmen ble fraktet til Eidsfoss.</p>
--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

									<p>Borgen gruve er i dag oversvømt og gruveinngangen sperret av, men det er fortsatt mulig å se mange spor etter gruve drift i området. Under vann er stiger og støttebjelker fortsatt bevart i de gamle gruvegangene slik som vist i flere dykkervideoer fra gruva som ligger ute på Youtube. Det understrekes imidlertid at gruveinngangene er sperret av på grunn av sikkerhetshensyn og besøk til gruvene må avklares med grunneier.</p> <p>Eidsfoss er trukket frem av fylkeskommunen som et regionalt og nasjonalt viktig kulturmiljø. Spor etter jernverkets virke strekker seg imidlertid langt utover selve verket og tettstedet. Borgen gruve må sees på som en del av Eidsfoss historie, i tillegg til å være en del av den generelle gruve- og industrihistorien i Norge og som del av Sandes lokalhistorie. Av de omkringliggende strukturene er det bare noen grunnmurer og andre spor igjen. Selve gruvegangene og innholdet i dem, som tørrmurer, stiger, plattformer og støttebjelker, er derimot bevart omtrent slik de ble forlatt for flere hundre år siden. Det høye vannspeilet i gruva har bidratt til at organisk materiale har blitt godt bevart. Gruvas autenticitet og tilstand regnes derfor som bra. I tillegg er Borgen gruve representativ for deler av gruve drift i Norge på 16- og 1700-tallet.</p>
--	--	--	--	--	--	--	--	--	---

									<p>Gruvevirksomheten kan også knyttes til historiske hendelser som den eldste vannkunsten i Norge tatt i bruk i en jerngruve. På den samfunns- og sosialhistoriske siden kommer koblingen til Eidsfoss Jernverk inn. Jernverket var den viktigste stedsutvikleren på Eidsfoss og Borgen gruve var i perioder den største leveranadøren av jernmalm til verket. Ideelt sett bør også Borgen gruve gjøres mer tilgjengelig for allmenheten da den har et stort formidlingspotensial, men det krever en større jobb med sikring av gruen.</p>
11. Botne kirke	Holmestrand	Kirkeveien 19	61/15	Fredet: Automatisk fredet	Automatisk fredet	Bevaring videreføres i kommuneplanen. Ved all planlegging av tiltak i kirkens nære omgivelser skal det tas hensyn til kirkens plassering og virkning i landskapet.	høy	1150	<p>Botne kirke og landskapet rundt med gravhauger, gårder, gamle veifar og andre viktige kulturminner er et av Holmestrands eldste kulturminner. Kirken fra rundt 1150 ruver godt synlig på en naturlig forhøyning i landskapet og området rundt består av åpne jorder og gårdsbebyggelse. Innvendig pryder kalkmalerier fra 1400- og 1600-tallet kirkens nordvegg. Gravhauger og gravfunn i nærheten av Botne kirke, ved Bekk og i Bergskogen forteller om bruken av landskapet fra jernalder og frem til i dag. De gamle veiene gir både kunnskap om tidlig ferdsel og kirkeveier, samtidig som de i dag er gode turveier. Tunet på Grønmark og Botne prestegård representerer viktige kulturhistoriske og bygningshistoriske minner.</p>

									<p>Bebyggelsen inn mot Gunnerød er også av eldre dato (1800-tallet og tidlig 1900-tall), men er vedlikeholdt på en slik måte at eldre bygningsdetaljer i liten grad er synlig. Kulturmiljøets verdi er knyttet til den store tidsdybden og kontinuiteten i området rundt Botne kirke. Middelalderkirken, gravminner, gårdstruktur og gamle veifar er alle med på å gjøre området kulturhistorisk viktig. Selve kirken og middelalderkirkegården er automatisk fredet, men det omkringliggende kulturlandskapet er per dags dato ikke underlagt noe vern.</p>
12. Botne kirke kulturmiljø	Holmestrand	Ingen	61/2, 61/17, 59/1, 58/2, 140/1, 61/15, 61/1, 61/29, 61/30, 61/28, 61/27, 61/31, 61/32, 63/1, 63/5, 61/25, 61/7	Ingen		Den eksisterende hensynssonen utvides slik det er merket på kartet. Ved all planlegging av tiltak i kirkens nære omgivelser skal det tas hensyn til kirkens plassering og virkning i landskapet.	høy		<p>Botne kirke og landskapet rundt med gravhauger, gårder, gamle veifar og andre viktige kulturminner er et av Holmestrands eldste kulturminner. Kirken fra rundt 1150 ruver godt synlig på en naturlig forhøyning i landskapet og området rundt består av åpne jorder og gårdsbebyggelse. Innvendig pryder kalkmalerier fra 1400- og 1600-tallet kirkens nordvegg. Gravhauger og gravfunn i nærheten av Botne kirke, ved Bekk og i Bergskogen forteller om bruken av landskapet fra jernalder og frem til i dag. De gamle veiene gir både kunnskap om tidlig ferdsel og kirkeveier, samtidig som de i dag er gode turveier. Tunet på Grønmark og Botne prestegård representerer viktige kulturhistoriske og bygningshistoriske minner.</p>

									Bebyggelsen inn mot Gunnerød er også av eldre dato (1800-tallet og tidlig 1900-tall), men er vedlikeholdt på en slik måte at eldre bygningsdetaljer i liten grad er synlig. Kulturmiljøets verdi er knyttet til den store tidsdybden og kontinuiteten i området rundt Botne kirke. Middelalderkirken, gravminner, gårdstruktur og gamle veifar er alle med på å gjøre området kulturhistorisk viktig. Selve kirken og middelalderkirkegården er automatisk fredet, men det omkringliggende kulturlandskapet er per dags dato ikke underlagt noe vern.
13. Botne kirke veifar	Holmestrand	Ingen	130/1191 , 130/1455 , 61/28, 61/7	Ingen		Den eksisterende hensynssonen utvides slik det er merket på kartet.	høy		1800-tallet gikk den sørgående kirkeveien fra Botne kirke og ned til Haugan. Man kan ennå se spor etter denne veien i form av en skogsti som passerer under E.18. Veifaret passerer rett ved flere gravminner, noe som kan indikere at veifaret strekker seg langt tilbake i jernalderen. Mot nord og til Gullhaug gikk kirkeveien litt vest for Fossveien. Dagens trase (Fossveien) ble anlagt på slutten av 1950-tallet. Den gamle kirkeveien er fortsatt synlig frem til Fossfeltet hvor den forsvinner i bebyggelsen. Dagens pilegrimsled gjennom Vestfold følger et gammelt veifar fra Gurann, forbi Davids kilde og sørover ved Botne Kirke og Prestegården langs Nygårdveien.
14. BP-stasjon	Sande	Revåveien 13	320/3/3	kommunalt verneverdig		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet	middels		Til å begynne med var det å eie en bil en uoppnåelig drøm for folk flest. Den første bilen ble importert til Norge i 1896 og frem til første

									<p>verdenskrig var bilparken beskjeden. I mellomkrigstiden begynte antall biler i landet å øke, men det var først mellom 1950 og 1970 at bilismen eksploderte. Fra 1930-tallet og i flere tiår fremover, var det funksistilen med rette linjer og store flater som dominerte blant bensinstasjonene.</p> <p>Bensinstasjonen til BP, nå Sande Motorsenter, ble bygget i denne stilsjangeren og er muligens Sandes eneste bygningen med trekk fra funksjonalistisk stil . Den fungerte som bensinstasjon frem til 1999.</p> <p>Tettheten av bensinstasjoner er ikke like høy i dag som den tidligere var. De to gjenværende bensinstasjonsbygningene representerer hver sin stilepoke samtidig som de er minner fra bilens ungdomsår. Spesielt den gamle Esso-stasjonen er et tidstypisk eksempel på de første bensinstasjonene som kom i landet.</p> <p>De første utsalgsstedene av bensin i Norge var apotekene hvor bensinen ble solgt på kanner. Etter hvert som bilen ble vanligere dukket det opp salgssteder ved landhandlerier, skysstasjoner og ulike forretninger, ofte med en enkel pumpe utenfor. Den første ordentlige bensinstasjonen ble bygget i Tønsberg i 1912. Siden økte antall bensinstasjoner raskt. Toppen ble nådd i 1969 med hele</p>
--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

									<p>4300 stasjoner. De siste årene har antallet bensinstasjoner ligget på ca. 1600.</p> <p>Da som nå ble bensinstasjonene plassert langs de veiene som så mest trafikk, og gjerne i veikryss. I Sande ble det i mellomkrigstiden bygget ikke mindre enn 3 bensinstasjoner innenfor en veistrekning på knappe 300 meter. Her kunne man fylle bensin ved henholdsvis BP (senere Norol og Statoil), Shell og Esso. I dag er den gamle Shell-stasjonen revet. Kun betongplatingen står igjen litt for seg selv blant busker og kratt. Bygningene som huset BP-stasjonen og Esso-stasjonen står fortsatt. Den gamle Esso-bygningen står tom, men murbygningen som rommet BP-stasjonen er i dag tilholdssted for Sande Motorsenter AS.</p> <p>De første bensinstasjonene som kom ble ofte bygget i enkel ny klassisme med tak med tempelgavl og søyler. Den tidligere Esso-stasjonen er bygget i denne stilen. I Holmestrand stod det tidligere en tilsvarende stasjon som ble revet i 1963 for å gi plass til en ny veitrasé. Norsk Folkemuseum ville i 1993 bygge en tidstypisk bensinstasjon fra mellomkrigstiden, og de valgte da å bygge en eksakt kopi av den gamle Esso-stasjonen i Holmestrand. Det kunne like godt ha vært den gamle Esso-stasjonen i Sande som ble kopiert.</p>
--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

15. Bøplassen	Sande	Ingen	417/2	kommunalt verneverdig		Bevaring vidreføres i kommuneplanen. Bevaring for kulturmiljø inkluderes.	høy til svært høy		<p>Over 20.000 soldater var i 1882 samlet i Sande-distriktet for å delta i en stor militærmanøver med Kong Oscar II som observatør. Et av stedene som ble tatt i bruk som ekserserplass var Bøplassen, den gang kalt Bømoen. Plassen ble ellers på 1800-tallet brukt som ekserserplass av Det Sandeske og Det Vaaleske Compagnie.</p> <p>Telthuset som nå står på Bøplassen er restaurert og ble flyttet ditt i 2010. Telthus er en bygningstype som er mye likt et stabbur, og ble benyttet som militært lager for lokale avdelinger i mobiliseringshæren. Det var opprinnelig to telthus i Sande, men bare et er bevart i dag.</p> <p>Dette ble bygget på gården Revå søndre i 1758 og ble senere flyttet til Revå nordre, hvor det ble brukt av Det Sandeske Compagnie frem til 1811. Fra 1819 – 1842 var bygningen i bruk som kornmagasin for lokale bønder. Overskudd av såkorn ble solgt videre og dannet grunnlaget for opprettelse av Sande Sparebank. Fra 1842 ble telthuset tilbakeført til Militæret for bruk av det Vaaleske Compagnie, som fra 1834 hadde sin ekserserplass på Bømoen.</p> <p>På 1900-tallet fikk Bøplassen ny bruk. I forbindelse med Grunnlovsfeiringen i 1905 ble plassen tatt i bruk som en festplass. Det ble med årene bygget både scene, dansegulv og</p>
---------------	-------	-------	-------	-----------------------	--	---	-------------------	--	---

									salgsboder. Her ble det arrangert 17.mai-feiringer, dansefester, musikkstevner og andre tilstelninger. Det ble satt publikumsrekord da radiokjendisen Rolf Kirkvaag ledet et spørreprogram på 1950-tallet, med 3000 solgte billetter. På 1980-tallet ble plassen stengt for offentlige fester. I dag benyttes plassen som friluftsentre av skoler, barnehager og familier, både sommer som vinter. Bøplassen er i dag både et krigsminne og en arena for friluftsliv og rekreasjon. Telthuset er et av de eldste bygningene i bygda, muligens det eldste og kanskje det eneste gjenværende telthuset i Vestfold. Til Bøplassen knytter det seg store kunnskaps-, opplevelses- og bruksverdier. Plassen har også stor formidlingspotensiale med lett tilgjengelighet for mange brukere.
16. Casino	Holmestrand	Eikelund 10	8/61	Ingen		vurdering av tiltaks påvirkning på kulturmiljøet skal være avklart med kommunen, og aktuelle høringsparter hørt før eventuelle nye tiltak innenfor hensynssonen kan tillates.	svært høy	1940	Grefsrud leir ble etablert i 1940 og ble brukt i opplæringsvirksomhet for hirdmedlemmer. I dag er den tyske offisersmessen, Casino, det eneste gjenværende anlegget fra krigen i Grefsrud leir. Bygningen er et typisk eksempel på en tysk offisersmesse fra krigen og inneholder mange bygningsmessige kvaliteter som kjennetegner okkupasjonsmaktens byggverk. Både bygningen og interiøret er tidstypiske og har det «tysk romantiserte» preget som var vanlig for bygninger oppført av tyskerne i Norge under krigen. Navnet Casino var et vanlig navn på tyske offisersmesser. Salen ble

									brukt til spisesal for de tyske offiserene, men også til kino, teater og konserter. Casino er et unikt og typisk bygg i både norsk og europeisk målestokk. Selve bygningen er i relativt god stand, men det store hageanlegget rundt Casino er delvis gjengrodd og ødelagt. Casino med tilhørende hageanlegg er regulert til bevaring.
17. D/S Juno	Holmestrand	Ingen	127/137	ikke vernet		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet	høy		Dampskipet Juno ble bygget i 1886 ved Aker Mekaniske Verksted for Dampskipsselskapet «Juno». I 22 år gikk den i rute mellom Holmestrand og Oslo. Om bord var det plass til 150 passasjerer, post og annet godt. Juno ble senere i rute mellom Holmestrand og Drammen i nærmere 50 år. I 1939 ble dampskipmaskinen skiftet ut med en dieselmotor. De siste driftsårene gikk den igjen Oslo - ruten frem til den ble tatt ut av drift i 1958. Skipet ble lagt på opplag i Holtnesstøa hvor den sank i 1962. Lenge var den et populært mål for amatørdykkere før det ble foreslått heving og restaurering. Ved heving i 2001 viste det seg at den var i for dårlig stand til at man kunne restaurere hele skipet. Riksantikvaren foreslo å ta vare på baugen med anker og ror. I 2005 ble den restaurerte baugen plassert ytterst på Hakan som et sjø - og minnes merke om sjøfarten i Holmestrand.
18. Drammen Ullvarefabrikk	Sande	Klevjerveien 172 og 176	372/9	kommunalt verneverdig		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet	middels til høy		Drammen Uldvarefabrikk ble anlagt av Wilhelm Stibolt, men ble solgt til Emanuel T. Hoven i 1924. Driften omfattet både spinneri, veveri, farger og en avdeling for

									<p>bearbeiding av råvarer. Fabrikken leverte varer til hele landet, men den største kunden var Den norske marine i Horten. Ullvarefabrikken på grensen mellom Skoger og Sande er mest kjent for Skogerbuksa, en bukse av solid og slitesterkt ullstoff. Elektrisitet fikk virksomheten fra et eget kraftverk like ved. Demningen til denne står fortsatt. I dag huser bygningen ulike bedrifter.</p> <p>Fasaden og bygningsmassen har gjennomgått en del endringer opp gjennom årene. Et gammelt bilde i Sandeboka viser fabrikken som tre ulike, men sammenhengende bygninger med skrånede tak, pipe og ulik høyde. I dag er de tre bygningene bygd sammen slik at de fremstår som et stort bygg med flatt tak og samme høyde. Flere vinduer og dører har blitt byttet eller endret. Tilbygget i sør har gjennomgått den største endringen. Her har blant annet alle vinduene blitt byttet ut og erstattet med nye, moderne vinduer. Fasaden på den gamle hovedbygningen i nord gir allikevel et visst inntrykk av hvordan fabrikken opprinnelig så ut.</p> <p>Mye av bygningens verdi ligger i dens samfunns- og sosialhistoriske betydning som et industriminne og som produksjonssted for den kjente Skogerbuksa. Verdien styrkes også av at det opprinnelige miljøet, med plassering av industrivirksomhet der hvor det</p>
--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

									var god tilgang på vannkraft, er intakt. Alle endringen bygningsmassen har gjennomgått svekker imidlertid autentisiteten og representativiteten til kulturminnet og bidrar til å trekke verneverdien ned. Den samlede verneverdien settes derfor som middels til høy.
19. DS Stadshauptmand Schwartz	Holmestrand	Ingen	219/60	Ingen		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet. Eksisterende bestemmelser og retningslinjer videreføres. Vurdering av tiltaks påvirkning på kulturmiljøet skal være avklart med regionnivået ved kulturminnemyndighetene , og aktuelle høringsparter hørt før eventuelle nye tiltak innenfor hensynssonen kan tillates.	svært høy	1901-1903	Dampbåten DS Stadshauptmand Swartz ble bygget i perioden 1901 - 03 for å avløse hjuldampere DS Eikern som gikk i rute mellom Vestfossen og Eidsfoss. Da Tønsberg - Eidsfossbanen kom i drift i 1901 økte transporten over Eikern betraktelig. På 1920 - tallet ble veien langs Eikern oppgradert og Stadshauptmand Schwartz ble tatt ut av drift og ankrer opp i havnen i Eidsfoss. I 1930 sank skipet og ble liggende før det ble hevet i 1995. I dag er skipet under restaurering.
20. Dulpen landefeste #1	Holmestrand	Ingen	127/97	kommunalt verneverdig		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet	middels	slutten av 1900-tallet	Fra rundt 1975 og fremover under den internasjonale skipsfartskrisen lå store skip, hovedsakelig tankskip, i opplag i Holmestrand. Blant disse skipene var også verdens største tankskip på den tiden. Skipene var fordelt på to steder; utenfor Dulpen og inne i Bogen, nord for Smørstein. Begge steder står det fortsatt igjen store pullerter/landefester av stål og betong. De er minner over en dramatisk periode i norsk og internasjonal shipping, hvor også lokalsamfunnet spilte en rolle. På grunn av dette trekkes de tre landefestene ved Dulpen frem som verneverdige. Der er de lett

									tilgjengelige og godt synlige og kan fortelle om denne del av Holmestrands nyere sjøfartshistorie.
21. Dulpen landefeste #2	Holmestrand	Ingen	127/97	kommunalt verneverdig		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet	middels	slutten av 1900-tallet	Fra rundt 1975 og fremover under den internasjonale skipsfartskrisen lå store skip, hovedsakelig tankskip, i opplag i Holmestrand. Blant disse skipene var også verdens største tankskip på den tiden. Skipene var fordelt på to steder; utenfor Dulpen og inne i Bogen, nord for Smørstein. Begge steder står det fortsatt igjen store pullerter/landefester av stål og betong. De er minner over en dramatisk periode i norsk og internasjonal shipping, hvor også lokalsamfunnet spilte en rolle. På grunn av dette trekkes de tre landefestene ved Dulpen frem som verneverdige. Der er de lett tilgjengelige og godt synlige og kan fortelle om denne del av Holmestrands nyere sjøfartshistorie.
22. Dulpen landefeste #3	Holmestrand	Ingen	127/97	kommunalt verneverdig		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet	middels	slutten av 1900-tallet	Fra rundt 1975 og fremover under den internasjonale skipsfartskrisen lå store skip, hovedsakelig tankskip, i opplag i Holmestrand. Blant disse skipene var også verdens største tankskip på den tiden. Skipene var fordelt på to steder; utenfor Dulpen og inne i Bogen, nord for Smørstein. Begge steder står det fortsatt igjen store pullerter/landefester av stål og betong. De er minner over en dramatisk periode i norsk og internasjonal shipping, hvor også lokalsamfunnet spilte en rolle. På grunn av dette trekkes de tre

									landefestene ved Dulpen frem som verneverdige. Der er de lett tilgjengelige og godt synlige og kan fortelle om denne del av Holmestrands nyere sjøfartshistorie.
23. Eidsfoss hovedgård og hage	Holmestrand	Gårdsgata 1	224/40	Fredet: Vedtaksfredet	Vedtaksfredet	Bevaring videreføres i kommuneplanen. Eksisterende bestemmelser og retningslinjer videreføres. Vurdering av tiltaks påvirkning på kulturmiljøet skal være avklart med regionnivået ved kulturminnemyndighetene, og aktuelle høringsparter hørt før eventuelle nye tiltak innenfor hensynssonen kan tillates.	svært høy	1700-tallet	Herskapsgården fra 1700 - tallet på Eidsfoss ligger majestetisk til mellom Bergsvannet og Eikern. Her har verkstedseierne holdt til i mange hundre år. Huset ble fredet i 1923 og har blitt restaurert og istandsatt i historisk stil. I dag er hovedgården en av kronjuvelene på Eidsfoss. Den tilhørende hagen er en rekonstruert parterrhage basert på Christine Marie Cappelens hageanlegg fra 1750 - tallet. I sin tid var den et enestående hageanlegg i Norge med et stort spekter av planter og vekster. I dag er fire kvadrater rekonstruert og beplantet.
24. Eidsfoss kirke	Holmestrand	Eidsfossveien 41	224/4	Listeført kirke	Listeført kirke	Bevaring videreføres i kommuneplanen. Eksisterende bestemmelser og retningslinjer videreføres. Vurdering av tiltaks påvirkning på kulturmiljøet skal være avklart med regionnivået ved kulturminnemyndighetene, og aktuelle høringsparter hørt før eventuelle nye tiltak innenfor hensynssonen kan tillates.	svært høy	1904	Religion var en viktig del av norske samfunn tidlig på 1900 - tallet. For å ivareta dette behovet ble derfor Eidsfoss kirke bygget i 1904 på initiativ fra jernverket. Arbeideren dekket ca. en tredjedel av kostandene. Den vakre kirken er anlagt ved bredden av Bergsvannet og er i dag noe av det første man ser når man kjører inn til Eidsfoss fra syd. På kirkegården ligger familiegravstedet til Thon - familien som var verkstedseiere på 18 - og 1900 - tallet.
25. Eidsfoss Kulturmiljø	Holmestrand	Flere	Flere	Ingen		Den eksisterende hensynssonen utvides slik det er merket på kartet. Eksisterende bestemmelser og	svært høy	1400-1950	Eidsfoss er et helhetlig jernverksamfunn med en unik bredde av kulturminner. Her finnes godt bevarte spor og bygninger etter alle samfunnslag. Sporene

						<p>retningslinjer videreføres. Vurdering av tiltaks påvirkning på kulturmiljøet skal være avklart med regionnivået ved kulturminnemyndighetene , og aktuelle høringsparter hørt før eventuelle nye tiltak innenfor hensynssonen kan tillates.</p>			<p>etter mange århundrer med industri kan sees overalt. Fra den velbevarte hovedgården, Eidsfoss kirke, arbeiderboliger og verkstedbygninger til tømmerlepper, demninger og vannmølleruiner. Mye av kulturmiljøets særstilling ligger i dets opprinnelighet og autenticitet, både som et sammensatt miljø og som enkeltminner. Det er foretatt få endringer som forringer verneverdien. Eidsfoss er et av landets best bevarte jernverksmiljøer. Eidsfoss historie slutter ikke ved jernverket s eller tettstedets yttergrense. Sporene etter jernverket og industrisamfunnet strekker seg utover i form av malmveier, jernbanetrase, kullmiler, gårder, husmannsplasser, gamle veifar, gruver og mer. For å få et fullstendig bilde av Eidsfoss sin funksjon o g betydning er det essensielt å bevare disse kulturhistoriske elementene. Kulturmiljøet er plukket ut som et av Vestfolds 37 viktigste kulturmiljøer i regional og nasjonal i Regional plan for bærekraftig arealpolitikk.</p>
26. Eidsfossen	Holmestrand	Ingen	Ingen	Ingen		<p>Bevaring videreføres i kommuneplanen. Eksisterende bestemmelser og retningslinjer videreføres. Vurdering av tiltaks påvirkning på kulturmiljøet skal være avklart med regionnivået ved</p>	svært høy		<p>Eidsfossen har vært grunnlaget for all industrivirksomhet på Eidsfoss. Allerede før Svartedauden stod det en mølle her. Utover 1400 - og 1500 - tallet nevnes mølledriften ved flere anledninger. På 1500 - tallet ble det bygget flere oppgangssager langs fossen. Sagbruksdriften ble holdt gående i</p>

						kulturminnemyndighetene , og aktuelle høringsparter hørt før eventuelle nye tiltak innenfor hensynssonen kan tillates.			over 400 år frem til det opphørte på 1950 - tallet.
27. Eikeliveien 25	Sande	Eikeliveien 25	416/154	kommunalt verneverdig		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet	middels		Våningshus fra 1912 med trekk fra jugendstilen. Hovedtaket er bygget som saltak, mens utstikket er dekket med mansardtak. Typisk jugendstilvinduer med flater i forskjellige størrelser hvorav de øverste er smårutede. I dag ligger huset midt i et boligfelt, men lenge lå det litt tilbaketrukket, omgitt av jorder og skog. Det var tidligere to uthus på tomten som nå er revet. På bakgrunn av husets representativitet for jugendstilen har bygningen blitt vurdert til å ha middels verneverdi.
28. Elvehøy (Revåveien 15)	Sande	Revåveien 15	320/51	kommunalt verneverdig		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet	middels		Sveitservillaen ble bygget i 1907 og har i store trekk en tidsriktig fasade. På et tidspunkt har det blitt lagt blikktak. Vinduer har også blitt byttet, men det har blitt benyttet stilmessig korrekte kopier. Langs gavlene er det snekkergleder, et trekk som er å finne flere steder i Sande. På østsiden er et tilbygg av nyere dato. Slike hus fantes det flere av i Sande sentrum tidligere, men etter de siste tiårenes mange utviklingsprosjekter har det blitt færre av dem. Villaens sammenheng og miljø har blitt redusert, gamle bygninger har blitt revet og nye, større og mer moderne har kommet istedenfor. På grunn av den godt bevarte fasaden og sveitservillaens representativitet for denne type

									<p>bygninger i Sande sentrum, får den middels verneverdi.</p> <p>I tilknytning til sveitservillaen på Revåveien 15 ligger et eldre uthus (SEFRAKID 0713-0205-007). Uthuset er skjevt og i dårlig forfatning, muligens på grunn av utglidninger mot Sandeelva. Uthuset som dette er en del av kulturmiljøet til mange eldre hus og bør gis samme verneverdi som hovedhuset. Bli uthuset borte, forringes også noe av miljøet til hovedhuset. På grunn av tilstanden og de usikre grunnforholdene langs skråningen ned mot Sandeelva, gis imidlertid uthuset lav til middels verdi.</p>
29. Fabrikkdammen ved gamle Melkefabrikken	Holmestrand	Ingen	9/3	kommunalt listeført		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet	middels		<p>En av de sentrale næringene i Holmestrand var Melkefabrikken. I dag er fabrikk lokalene revet, men demningen som sørget for vannforsyning til fabrikken står fortsatt. Om sommeren blir demningen brukt som en del av en tursti. Demningen ligger som en del av et industriområde på Eikelund. Demningen er nevnt eksplisitt i kommuneplanens arealdel 2015 – 2027 i «Planbeskrivelse med konsekvensutredning av arealinnspill» hvor det er lagt vekt på at den har kulturhistorisk verdi.</p>
30. Fløytademningen	Sande	Ingen	409/1, 409/4	kommunalt verneverdig		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet.	høy		<p>Vassdrag med tilstrekkelig vannfall var lenge ettertraktet på grunn av vannkraften de kunne produsere. Vannfall som ikke var kraftig nok, ble ofte hjulpet på vei med demninger. Selvikvassdraget er ikke noe unntak. Det begynte med</p>

									<p>mindre innretninger til privat bruk, men gradvis fikk virksomhetene langs vassdraget mer og mer karakter av industri.</p> <p>Industrihistorien til Selvikvassdraget strekker seg flere hundre år tilbake i tid. Den eldste dokumenterte bruken av vassdraget er fra 1668 da gården Nedre Selvik skal ha hatt en flomsag og ei kvern her. Senere skal det ha kommet til flere kverner og sager. I 1835 skal det ha vært en mølle, et teglverk og et større sagbruk langs vassdraget. Den første ordentlige industrideriften startet imidlertid allerede i 1734 da Konnerudgruvenes smelteverk og pukverk ble lagt til Selvikvassdraget i Sande på grunn av dårlig og ustabil vannføring i elva på Konnerud.</p> <p>Mulighetene vassdraget gav var også noe av bakgrunnen for at Wilhelm Stibolt valgte å legge det som senere skulle bli Sande Tresliperi akkurat her. Med store skogeiendommer og rikelig med vannkraft lå alt til rette for industrivirksomhet. For å regulere vannfallet ble det bygget tre dammer ved henholdsvis Suluvannet, Fløyta og Kudalsdammen. Fra Kudalsdammen ble det lagt en turbinledning på ca. 2,8 km og med 98 meters fall. Det første røret ble lagt på en høyere trase enn det som er der i dag. Det finnes</p>
--	--	--	--	--	--	--	--	--	---

									<p>fortsatt rester etter dette røret flere steder og det er mulig å følge traseen i form av steinfundamentene. Røret i dag ligger lengre ned i terrenget og leverer blant annet vann til vanning av grøntområdene på Nordre Jarlsberg brygge. En damvokterbolig ved Kudalsdammen var bebodd frem til 1960-tallet, men bygningene er nå sakte i ferd med å bli overtatt av naturen.</p> <p>Det viste seg i ettertid at Stibolt hadde overvurdert mengden vannkraft som kunne tas ut av vassdraget og bedriften slet en periode med kraftmangel. Det førte blant annet til at tresliperiet ble det første (og muligens eneste) tresliperiet i Norge hvor produksjonen ble forsøkt drevet med dampkraft.</p> <p>I dag er det kun noen få spor igjen av den tidligere hjørnesteinsbedriften i Sande. Av den tidligere industrielle aktiviteten langs vassdraget er det svært få rester igjen . Demningene blir dermed viktige kulturminner som representerer den industri- og næringsvirksomheten vassdraget har gitt grobunn til gjennom flere hundre år. Det er også mulig å finne andre spor etter vassdragets historie i form av gamle veifar, bruer, forlatte bygninger, kullmiler og mye mer.</p> <p>Suluvannet, Fløyta og</p>
--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

									<p>Kudalsdammen er attraktive turmål i seg selv, men området fungerer også som utgangspunkt for besøk ved andre kulturminner på Østskogen. Ved å kunne kjøre opp er terskelen for videre aktivitet på Østskogen lav. Herfra er det enkelt å ta en tur inn til en av de mange nedlagte setrene eller den gamle bygdeborgen. Har man øynene med seg underveis kan man også se spor etter mange hundre års kullproduksjon.</p> <p>Vassdraget er gitt høy verneverdi på grunn av sin tilgjengelighet (bilvei helt opp og frem til alle dammene), samfunn- og sosialhistorie (Sande Tresliperis betydning for Sandes utvikling), sammenheng og miljø (vassdraget i sin helhet), autenticitet og alder (demningene fremstår i stor grad slik de gjorde da de ble bygget for rundt 120 år siden), samt historiske hendelser (industri gründeren Wilhelm Stibolt og opprettelsen av tresliperiet).</p>
31. Fremad	Sande	Kverntangen 30	425/10	kommunalt verneverdig		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet.	høy		<p>1800-tallet og de første tiårene av 1900-tallet var tiden for fremveksten av foreninger. Med dette kom også behovet for forsamlingslokaler. Det gjaldt spesielt for den voksende arbeiderbevegelsen som fulgte i kjølvannet av industrialiseringen. Deler av behovet hadde sitt utspring i at mange av de eksisterende forsamlingslokalene hadde klausuler mot utleie til politiske foreninger.</p>

									<p>Et eget forsamlingshus gav bevegelsen et sted å drive møtevirksomhet og holde politiske foredrag, men minst like viktig var funksjonen som et samlingssted for lokalbefolkningen, også utenfor den politiske virksomheten. Forsamlingshus var og med på å skape en viktig ramme omkring og plattform for det lokale kulturlivet. Lokaliseringen av forsamlingshusene var naturlig nok sterkt konsentrert til omkring byer og gamle og nye industritettsteder.</p> <p>Folkets hus «Fremad» ble oppført i Selvik i 1921/22 av arbeiderforeningen på Sande tresliperi. Kommunen stilte med tomten, bedriften med materialer og finansieringsbistand og arbeiderforeningen bygget huset på dugnad. I første halvdel av 1900-tallet ble det også bygget Folkets Hus andre steder i kommunen. I Sande ble det første Folkets Hus i Vestfold bygget i 1904. Senere fulgte Berger, Bekkestranda (1913) og Grytemark. I Holmestrand og Hof kom forsamlingshusene Borgen i Botne (1939), Varden på Eidsfoss (1931), Holmestrand (1932) og Hof (1904).</p> <p>I dag har de fleste av bygningene fått ny bruk, men Fremad, Borgen og Varden fungerer fortsatt som forsamlingshus og benyttes blant annet til utleie og ulike arrangementer. I Sande er Fremad det eneste bevarte Folkets Hus. Da</p>
--	--	--	--	--	--	--	--	--	---

									<p>forsamlingslokalet ble bygget ble det samtidig innført en klausul til skjøtet om at bygget skulle brukes til samfunnsgagnlig virksomhet og skulle vederlagsfritt overføres til fremtidige eiere som kunne ivareta dette. Lokalet eies og driftes i dag av Selvik Velforening som tok over i 2011.</p> <p>Oppføringen av Fremad var en direkte følge av industrialiseringen i Selvik og fremveksten av den lokale arbeiderbevegelsen og er en del av denne delen av Sandes historie. Men betydningen av et forsamlingslokale for befolkningen i Selvik-området må heller ikke undervurderes. Huset har spilt en viktig rolle som et sosialt samlingssted for lokalbefolkning og mange lokale lag og foreninger har hatt tilholdssted her.</p> <p>Fremad er et representativt og relativt autentisk eksempel på et forsamlingslokale fra første halvdel av 1900-tallet. Selv om bygningen har blitt oppgradert gjennom årene, er strukturen med hovedsal, lillesal og opphøyet scene beholdt. Mange andre forsamlingslokaler fra denne perioden er enten revet eller blitt gjort om til boliger. Som et Folkets Hus for industriarbeidere bidrar Fremad til å belyse en sentral del av samfunns- og sosialhistorien og er et kulturminne som kan knyttes direkte til industrihistorien på Selvik.</p>
32. Galleberg kulturmiljø	Sande	Ingen		kommunalt verneverdig		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet.	høy		Åpningen av Jarlsbergbanen i 1881 var nærmest en revolusjon for

									<p>landtransport av både personer og gods. De eneste alternativene før jernbanen gjorde sitt inntog var hest og vogn eller hest på sommeren og slede på vinteren. Plasseringen av stasjonene var viktig for der det kom jernbanestasjoner fulgte ofte vekst og utvikling raskt etter. Det gikk ikke lang tid før det dukket opp meieri, landhandleri, post og spesialforretninger på stasjonsstedene. Og Galleberg var intet unntak. I 1899 ble Galleberg teglverk etablert. Noen år senere i 1913 ble verket kjøpt opp av K. E. Fossum som moderniserte teglverket og utvidet driften med sagbruk, høvleri, smie og mekanisk verksted. En brann i 1966 satte en brå stopp for bruket. I dag er det ingen fysiske spor igjen etter hjørnesteinsbedriften på Galleberg.</p> <p>På slutten av 1800-tallet og begynnelsen av 1900-tallet vokste det frem et blomstrende sentrum på Galleberg. Den gamle hovedveien gjennom sentrum og Galleberg jernbanestasjon bidro i stor grad til å skape liv i området. Her var det en periode tre dagligvareforretninger tett i tett, i tillegg til to kaféer, slakteri, meieri, møbelsnekker, smie og manufaktur med systue.</p> <p>I dag har mange av sentrumsfunksjonene forsvunnet og toget stopper ikke lengre ved stasjonen. En periode så var det</p>
--	--	--	--	--	--	--	--	--	---

									<p>flust med stasjoner, stoppesteder og holdeplasser langs Jarlsbergbanen. Mange av disse ble lagt ned på 70-tallet og i Holmestrand kommune i dag er det kun Sande stasjon og Holmestrand stasjon som er igjen. Flere av bygningene som huset de forskjellige sentrumsfunksjonene som oppstod som en følge av stasjonene, består imidlertid fortsatt.</p> <p>Området rundt Galleberg stasjon er et eksempel på de mange små sentrumsstedene som dukket opp rundt stasjonene langs Vetsfoldbanen. Mange av disse stasjonene er i dag lagt ned og i flere tilfeller er jernbanesporet flyttet. Sentrumsaktivitetene har blitt kraftig redusert og i mange tilfeller huser de små gamle sentrumsstedene bare bolighus. Galleberg stasjonsområde med sitt meieri, teglverk og småbutikker er representativt for denne type småsteder som vokste frem på slutten av 1800-tallet og begynnelsen av 1900-tallet. Stasjonen er lagt ned og sentrumsaktivitetene har flyttet, men mange av de gamle bygningene står fortsatt igjen og gir et lite innblikk i tidligere tiders aktive gateløp.</p>
33. Galleberg: Folkebadet	Sande	Galleberggata 2	356/47	kommunalt verneverdig		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet.	høy		
34. Galleberg: meieri	Sande	Galleberggata 26 og 28	356/23	kommunalt verneverdig		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet.	høy		
35. Galleberg: stasjon	Sande	Galleberggata 29 og 31	356/99, 460/20	kommunalt verneverdig		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet.	høy		

36. Gamle Galleberg skole	Sande	Galleberggata 6	356/72	kommunalt verneverdig		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet.	høy		
37. Gamle Sande jernbanestasjon (Revåveien 2)	Sande	Revåveien 2	320/36	kommunalt verneverdig		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet	svært høy		<p>Stasjonsbyer ble et fenomen på 1800-tallet etter hvert som jernbanen vokste frem. For både små og store steder betydde tilstedeværelsen av jernbanestasjonen en tidligere ukjent mulighet for vekst og utvikling.</p> <p>I 1881, da jernbanen gjennom Jarlsberg og Larvik amt ble åpnet, bestod Sande sentrum hovedsakelig av middelalderkirken, noen bondegårder, Sande fengsel ved Revå Mellom og en skysstasjon på Søndre Revå. Den gamle hovedbygningen på gården Nordre Revå ble tatt i bruk som stasjonsbygning. Bygdas beliggenhet langs sentrale veifar hadde lenge brakt folk og varer til og fra bygda, men det var først etter jernbanen kom at utviklingen og veksten tok fart på alvor. Det ble raskt etablert landhandlere, spesialforretninger, meieri og post. Blant handelsgårdene finner vi Sande meieri, Kaldmoegården og Berggården. Mye av det folk tidligere måtte til Drammen for å gjøre, kunne nå utføres i Sande sentrum. Stasjonen i seg selv trakk også mange folk. Ikke bare de som skulle ut og reise, men også de som bare var ute etter å slå av en prat og se hvem som kom med toget i dag. I en periode på 80-tallet var det ingen tog som stoppet i Sande, men takket være lokale ildsjeler begynte togene</p>

									<p>igjen å stoppe i Sande i 1988.</p> <p>Da jernbanetraseen ble flyttet ut av sentrum i 2001, ble ny stasjon etablert like utenfor sentrum og den gamle stasjonen lagt ned. I dag holder Stasjonsgaarden Kafé og Bar til i den gamle stasjonsbygningen. På 1920-tallet ble stasjonsbygningen bygget på med en ekstra etasje og har opp gjennom årene hatt flere stiluttrykk. I dag fremstår bygningen med noe sveitserstiltrekk, især ved utformingen av listene over vinduene. Mye av bygningens verdi ligger imidlertid ikke i det arkitektoniske uttrykk, men heller i den samfunnsmessige betydningen stasjonsbygningen har hatt for Sandes historie. Den representerer utviklingen av Sande sentrum til slik vi kjenner den i dag. Stasjonen er også en sentral del av sentrumbildet i Sande og mange sandesokninger har et forhold til den.</p> <p>Uten jernbanestasjon ville Sande sett svært annerledes ut i dag. På grunn av sin samfunns- og sosialhistoriske verdi har derfor stasjonsbygningen svært høy verdi.</p>
38. Garbakken	Sande	Ingen	441/31	kommunalt verneverdig		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet.	høy		<p>Som ved de fleste andre kystnære strøk har fiske vært en viktig inntekt for mange gårder i Sande. Det ble fiske både til eget bruk og til salg. Skulle fisken selges ble fangsten rodd inn til Holmestrand, Drammen eller helt til Oslo. Det at også prestene i bygda hadde</p>

									<p>rettigheter til garnfiske vitner om viktigheten av næringen.</p> <p>Garnbuene: Ute på en odde på Mørkassel ved Vammen står to buer som minner om denne viktigheten. Buene ble brukt til oppbevaring av garn og redskaper til garnfiske. Det er ikke kjent hvor gamle buene er, men de var i bruk til slutten av 60-70-tallet. Sande Historielag restaurerte i 2017 en av buene.</p> <p>Selve navnet Mørkassel stammer fra en annen viktig næring. Koking av saltvann for å trekke ut saltet ble en viktig næring på 1400-tallet. Salt var viktig for å kunne bevare kjøtt og fisk. Men å koke salt var kostnadskrevende, både i form av mye ved som brensel og investering i jerngryte. Derfor var det mest sannsynligvis et grendelag som gikk sammen om produksjonen. Navnet Mørkassel skal bety noe i retning av kjeler ved sjøen.</p> <p>Garnbakken: For å fiskegarnene ikke skulle råtne og holde seg lengst mulig, ble de satt inn med varm tjære. Det var nødvendig å sette inn garnene med varm tjære minst en gang i året. Etter at garnene var satt inn ble de lagt til tork. Dette kunne enten skje ved å henge dem over trebukker, steiner eller bre dem utover en stor flate. Det er den siste metoden vi finner mange spor etter på odden rundt garnbuene som på folkemunne ble kalt Garnbakken. Her sees tydelige</p>
--	--	--	--	--	--	--	--	--	---

									<p>tjærespor med «garnmønster» utover svabergene. Praksisen med å tjære garn opphørte rundt 1960-tallet da det ble vanligere å bruke garn av nylon.</p> <p>Garnbuene og garnbakken på Mørkassel er minner etter kystkultur i Sande. Stedet har opplevelsverdi for både store og små. Spesielt garnsporene gir et lite direkte innblikk i dagligdagsse gjøremål for flere generasjoner siden. Kombinert med de autentiske og representative garnbuene har derfor kulturmiljøet høy verdi.</p>
39. Garnbakken på Mørkassel kulturmiljø	Sande	Ingen	441/31	kommunalt verneverdig		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet.	høy		<p>Som ved de fleste andre kystnære strøk har fiske vært en viktig inntekt for mange gårder i Sande. Det ble fiske både til eget bruk og til salg. Skulle fisken selges ble fangsten rodd inn til Holmestrand, Drammen eller helt til Oslo. Det at også prestene i bygda hadde rettigheter til garnfiske vitner om viktigheten av næringen.</p> <p>Garnbuene: Ute på en odde på Mørkassel ved Vammen står to buer som minner om denne viktigheten. Buene ble brukt til oppbevaring av garn og redskaper til garnfiske. Det er ikke kjent hvor gamle buene er, men de var i bruk til slutten av 60-70-tallet. Sande Historielag restaurerte i 2017 en av buene.</p> <p>Selve navnet Mørkassel stammer fra en annen viktig næring. Koking av saltvann for å trekke ut saltet ble en viktig næring på 1400-tallet. Salt var viktig for å kunne bevare</p>

									<p>kjøtt og fisk. Men å koke salt var kostnadskrevede, både i form av mye ved som brensel og investering i jerngryte. Derfor var det mest sannsynligvis et grendelag som gikk sammen om produksjonen. Navnet Mørkassel skal bety noe i retning av kjeler ved sjøen.</p> <p>Garnbakken: For å fiskegarnene ikke skulle råtne og holde seg lengst mulig, ble de satt inn med varm tjære. Det var nødvendig å sette inn garnene med varm tjære minst en gang i året. Etter at garnene var satt inn ble de lagt til tørk. Dette kunne enten skje ved å henge dem over trebukker, steiner eller bre dem utover en stor flate. Det er den siste metoden vi finner mange spor etter på odden rundt garnbuene som på folkemunne ble kalt Garnbakken. Her sees tydelige tjærespør med «garnmønster» utover svabergene. Praksisen med å tjære garn opphørte rundt 1960-tallet da det ble vanligere å bruke garn av nylon.</p> <p>Garnbuene og garnbakken på Mørkassel er minner etter kystkultur i Sande. Stedet har opplevelsesverdi for både store og små. Spesielt garnsporene gir et lite direkte innblikk i dagligdagse gjøremål for flere generasjoner siden. Kombinert med de autentiske og representative garnbuene har derfor kulturmiljøet høy verdi.</p>
40. Garnbuene	Sande	Ingen	441/31	kommunalt verneverdig		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet.	høy		Som ved de fleste andre kystnære strøk har fiske vært en viktig

									<p>inntekt for mange gårder i Sande. Det ble fiske både til eget bruk og til salg. Skulle fisken selges ble fangsten rodd inn til Holmestrand, Drammen eller helt til Oslo. Det at også prestene i bygda hadde rettigheter til garnfiske vitner om viktigheten av næringen.</p> <p>Garnbuene: Ute på en odde på Mørkassel ved Vammen står to buer som minner om denne viktigheten. Buene ble brukt til oppbevaring av garn og redskaper til garnfiske. Det er ikke kjent hvor gamle buene er, men de var i bruk til slutten av 60-70-tallet. Sande Historielag restaurerte i 2017 en av buene.</p> <p>Selve navnet Mørkassel stammer fra en annen viktig næring. Koking av saltvann for å trekke ut saltet ble en viktig næring på 1400-tallet. Salt var viktig for å kunne bevare kjøtt og fisk. Men å koke salt var kostnadskrevende, både i form av mye ved som brensel og investering i jerngryte. Derfor var det mest sannsynligvis et grendelag som gikk sammen om produksjonen. Navnet Mørkassel skal bety noe i retning av kjeler ved sjøen.</p> <p>Garnbakken: For å fiskegarnene ikke skulle råtne og holde seg lengst mulig, ble de satt inn med varm tjære. Det var nødvendig å sette inn garnene med varm tjære minst en gang i året. Etter at garnene var satt inn ble de lagt til tørt. Dette kunne enten skje ved å</p>
--	--	--	--	--	--	--	--	--	---

									<p>henge dem over trebukker, steiner eller bre dem utover en stor flate. Det er den siste metoden vi finner mange spor etter på odden rundt garnbuene som på folkemunne ble kalt Garnbakken. Her sees tydelige tjærespør med «garnmønster» utover svabergene. Praksisen med å tjære garn opphørte rundt 1960-tallet da det ble vanligere å bruke garn av nylon.</p> <p>Garnbuene og garnbakken på Mørkassel er minner etter kystkultur i Sande. Stedet har opplevelsverdi for både store og små. Spesielt garnsporene gir et lite direkte innblikk i dagligdagse gjøremål for flere generasjoner siden. Kombinert med de autentiske og representative garnbuene har derfor kulturmiljøet høy verdi.</p>
41. Grensesteiner: Stein nr. 11	Holmestrand	Hvitsteinbakken 1	1/2	kommunalt verneverdig		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet.	høy	1818	<p>To større steiner ligger ca. 100 meter fra hverandre i Hvitsteinsbakken 1 A og 1 B. På steinene er det hugget inn tallene «11» og «12», samt bokstavene «HB». Dette er grensesteiner som markerer den gamle grensen mellom Botne og Holmestrand kommune. Steinene skal ha blitt satt opp i 1818 når grensene til Holmestrand kommune ble utvidet. Det er usikkert hvor mange grensesteiner som opprinnelig fantes.</p> <p>Grenseutvidelsen var et ønske fra Botne kommune som gjennom dette ble fri den tunge økonomiske byrden som spesielt Nordre Kleiv innebar. Her bodde det mange fattige som trakk mye penger ut fra</p>

									«Fattigkassen». Grensesteinene markerer gamle kommunegrenser som de færreste nå husker. Dette er et aktuelt tema i dag når kommunegrensene på ny blir endret. Med grensesteinene kan man trekke direkte linjer mellom dagens situasjon og hendelser for snart 100 år siden.
42. Grensesteiner: Stein nr. 12	Holmestrand	Hvitsteinbakken 1B	1/2	kommunalt verneverdig		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet.	høy	1818	To større steiner ligger ca. 100 meter fra hverandre i Hvitsteinsbakken 1 A og 1 B. På steinene er det hugget inn tallene «11» og «12», samt bokstavene «HB». Dette er grensesteiner som markerer den gamle grensen mellom Botne og Holmestrand kommune. Steinene skal ha blitt satt opp i 1818 når grensene til Holmestrand kommune ble utvidet. Det er usikkert hvor mange grensesteiner som opprinnelig fantes. Grenseutvidelsen var et ønske fra Botne kommune som gjennom dette ble fri den tunge økonomiske byrden som spesielt Nordre Kleiv innebar. Her bodde det mange fattige som trakk mye penger ut fra «Fattigkassen». Grensesteinene markerer gamle kommunegrenser som de færreste nå husker. Dette er et aktuelt tema i dag når kommunegrensene på ny blir endret. Med grensesteinene kan man trekke direkte linjer mellom dagens situasjon og hendelser for snart 100 år siden.
43. Guriløkka	Sande	Ingen	362/7, 372/10	kommunalt verneverdig		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet.	høy		Leieren ble etablert i 1944 for russiske krigsfanger som skulle

									<p>hugge tømmer til knottfabrikken som var planlagt ved Sande Stasjon. En del av fangene ble satt til å hugge tømmer, mens andre ble sendt ned til Sande til fots for å bygge fabrikken, noe som medførte en marsj på over ca. 11 km hver dag. Lokalbefolkningen hjalp fangene så godt de kunne med å gi de mat. Det ble blant annet gjemt matpakker og tobakk i tømmerstablene i Beitegata, og til de fangene som gikk til Sande hver dag lagde noen husmødre matpakker og kokte poteter som ble lagt ut i grøftkantene som fangene plukket med seg. Fangevokterne var klare over denne praksisen, men de skal ha snudd seg og sett en annen vei. Fangene var flinke håndverkere, og mange lagde små skrin og figurer som de ga til sandesokningene etter krigen som bytte mot tobakken og maten de fikk. Mange av disse finnes fortsatt. Da krigen var slutt 8. mai 1945, befant det seg 101 fanger på Guriløkka. En av fangene hadde klart å rømme og kom seg over til Sverige, mens to fanger, Simon og Tsjernov, døde under fangenskapet og ble begravd like på utsiden av leiren. Etter frigjøringen ble gravene deres flyttet ned til Sande Kirkegård. Etter krigen ble fangebrakkene brent for å unngå smitte og brakkene til fangevokterne demontert og solgt.</p> <p>Guriløkka har endret utseende siden den gang. I dag er det lite</p>
--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

									igjen som minner om fangeleiren og den store åpne plassen er mye brukt til tur- og friluftens formål. Til tross for at det er lite fysiske spor igjen av fangeleiren har stedet høy verdi. Kulturminnets verdier er knyttet til historiske hendelser, samfunn- og sosialhistorie, formidling, samt bruks- og opplevelsesverdi.
44. Hafsrud gruve	Holmestrand	Ingen	209/1	Ingen		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet.	middels	1915	Gruven ble etablert i 1915 av Anton Kolstad. Under krigen fattet tyskerne interesse for gruva og forsøkte å utvinne molybden, men forekomsten av metallet viste seg å være for lite til at gruva var drivverdige. Molybden ble benyttet som en komponent i stål til produksjon av våpen under krigen.
45. Hanekleiva kulturmiljø	Sande	Ingen	313/1, 314/1, 314/3, 315/9, 464/3	Fredet: deler automatisk fredet	Deler automatisk fredet	Den eksisterende hensynssonen utvides slik det er merket på kartet.	svært høy		I Hanekleiva møtes flere tusen års veihistorie. Her var et av få steder hvor det var overkommelig å passere de bratte kraterveggene etter den gamle Sandevulkanen. Det bratte terrenget har alltid vært en utfordring for dem som skulle reise innover i Vestfold til Hillestad, Hof, Botne og Våle. De mange veiminnene i landskapet forteller om utviklingen av veier, behov og teknologi. Kulturmiljøet er et av 37 utvalgte kulturmiljøer med regional og nasjonal betydning i Regional plan for bærekraftig arealpolitikk. De eldste veien vi finner spor av i Hanekleiva er hulveier. De synes som lange, dype spor i terrenget og er skapt ved erosjon og slitasje fra mennesker og dyr gjennom mange

									<p>år. Ofte finnes det flere parallelle løp med hulveier ved siden av hverandre. Hulveiene i Hanekleiva er spesielt synlige og godt bevart.</p> <p>Etter hvert ble veifarene tilrettelagt med forstøtningsmurer, planering og lignende. Den andre generasjons veifar i Hanekleiva er det som vi i dag kaller den gamle kongeveien. I Norge var kongeveier en felles betegnelse for gjennomgående hovedveier. Kongeveien over Hanekleiva var en vei som kunne følges helt fra Christiania til Skien og var en av to kongeveier som gikk gjennom nordre Vestfold. Langsmed veien var det satt opp milepæler og fjærdingsteiner (kvartmilsteiner). Kun noen få av disse steinene er bevart i dag.</p> <p>De eldste veifarene ble anlagt etter prinsippet om at den korteste veien mellom to punkter var en rett linje. Det kunne føre til at man fikk partier med svært stor stigning. Både hulveiene og den gamle kongeveien ble dannet etter dette prinsippet. Som en konsekvens følger de omtrent samme trase fra Teigen på Sandesletta og rett opp over Hanekleiva.</p> <p>På 1800-tallet begynte man å bygge veier etter «bøttehankprinsippet». Dette innebar at man i stedet for å legge veien rett over åsen heller la den rundt den med en slak stigning. I 1880-årene ble det bygget en ny</p>
--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

									<p>vei over Hanekleiva, fylkesvei 319. Der hvor den gamle hadde mer eller mindre gått rett frem, slynget denne seg oppover langs åsen med sving etter sving. I 2019 ble veien lagt noe om ved Dylleberg på grunn av næringsutbyggingen i området, men fortsatt følger den i dag mer eller mindre samme trase som på 1800-tallet.</p> <p>I dag er den raskeste veien over Hanekleiva gjennom åsen hvor dagens E-18 er lagt i tunell. På et vis har vi gått tilbake til prinsippet om at den korteste veien mellom to punkter er en rett linje. Forskjellen er at nå muliggjør den teknologiske utviklingen dette på en måte som det ikke var mulig å forestille seg for menneskene som tråkket de første hulveiene over Hanekleiva.</p>
46. Hanekleiva stridsanlegg	Sande	Ingen	314/3	kommunalt verneverdig		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet.	høy		<p>Stortinget vedtok i 1983 en plan for forsvaret av Vestfold. Planen gikk ut på å bygge flere permanente festningsverk i fylket. Hensikten var å gjøre det lettere å stoppe fiender landsatt i Larvik eller Sandefjord og hindre en eventuell fremrykking nordover mot Oslo. Det ble bygget tre slike stridsanlegg, to på Eidsfoss og et i Hanekleiva. Anlegget i Hanekleiva stod ferdig i ca. 1985 ved slutten av den kalde krigen.</p> <p>Anlegget ble bygget som en lukket bunker med undertrykk hvor man skulle være beskyttet mot både bombeangrep og atombomber. I området rundt ble det anlagt fire</p>

									<p>skytestillinger, kjent som «Jervehi». Inne i bunkeren var det blant annet kanontårn, skytestillinger og observasjonstårn. Siste militære øvelse ble holdt her høsten 1991. I tiden etter ble anlegget periodisk benyttet av Heimevernet før det ble tilbakeført til grunneier i 2005. Anlegget ble låst, men ble snart brutt opp og stod åpent gjennom flere år. I denne perioden ble mye av det opprinnelige utstyret stjålet eller ødelagt.</p> <p>Fra 2016 har en liten gjeng forsvarsentusiaster arbeidet med å restaurere anlegget og tilrettelegge det for formidling. I løpet av de siste årene har de jevnlig holdt omvisninger for både større grupper, privatpersoner og skoleklasser. Det har også blitt holdt ulike aktiviteter på stedet som geocaching, åpen dag og paintball. Et tilsvarende stridsanlegg finnes ved Eidsfoss hvor mye av det originale inventaret er intakt.</p> <p>Når det snakkes om forsvarsminner dreier det seg ofte om spor fra 2. verdenskrig eller eldre festningsverk. Lite fokus blir gitt til de forsvarsminnene som er nærmere vår egen tid. Like fullt er de en del av vår forsvarshistorie og reflekterer endringer i samfunn, teknologi og forsvarsstrategier. Stridsanlegget på Hanekleiva er lett tilgjengelig og har et stor formidlingspotensiale.</p>
--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

									Kulturminnet vurderes til å ha høy verdi.
47. Hillestad kirke kulturmiljø	Holmestrand	Ingen	120/6, 122/1, 121/3, 130/1475 , 122/2, 104/1, 123/4, 123/8, 122/4, 123/16, 104/22, 104/26, 104/11, 104/3, 123/6	Ingen		Den eksisterende hensynssonen utvides slik det er merket på kartet. Ved all planlegging av tiltak i kirkens nære omgivelser skal det tas hensyn til kirkens plassering og virkning i landskapet.	høy		Hillestad kirke og området rundt kirken har en historisk tidsdybde som kommer tydelig frem i kulturlandskapets trekk. Kirkens plassering og kontinuitet, veitrase, gamle ferdselsveier til utmarken og eiendomsstrukturen er alle viktige historiske spor som kan leses i landskapet. Flere steder finnes også spor etter tidligere næringsvirksomhet. Hillestad kirke ble bygget i 1724 og erstattet en eldre stavkirke på samme sted. Kirken ligger ved en bukt i bekken og har utsyn ut mot Hillestadvannet og jordene i vest og nord. Stavkirken er først nevnt i 1390, men er sannsynligvis eldre. Det var fra Hillestad kirke presten David skal ha kommet fra når han ble overfalt og drept i Grønnmarkskogen. Odderudveien er gammel og følger samme trase som den har gjort i flere hundre år. De gamle bygdeveiene buktet seg bortover landskapet og gikk innom alle de større gårdene. Dette ser vi tydelig ved Odderudveien hvor den gamle veistrukturen er opprettholdt nord for kirken. Eiendomsstrukturen til Hillestad - gårdene består av langstrakte eiendomsteiger som strekker seg fra skogen og ned til Hillestadvannet. Alle gårdene skulle ha tilgang på de samme typene ressurser. Eiendommene strekker seg derfor slik at de inneholder både skog, fjell, innmark og vann. Fra hver av

									<p>gårdene går det enkle skogsveier eller stier som fører opp mot skogen. Dette er de gamle ferdselsveiene som førte til utmarken og setrene. Skogen var en viktig inntektskilde og det har vært flere sagbruk i området. Deler av tømmeret ble fløtet på Hillestadvannet til Vestfossen og treforedlingsfabrikkene der.</p> <p>På gården Nordre Hillestad ble det på i 1740-årene fremstilt trekull, tjære og bekk ved anlegget «Hillestad fabrikk». På samme sted ble det senere opprettet et teglverk som produserte murstein, teglstein og drenerør for salg. Stedet heter fortsatt «Verket» i dag. Langsmed Hillestadelva lå det på 1900-tallet flere kraftverk og sagbruk og på Hillestadvannet drev de nærliggende gårdene med isskjæring.</p>
48. Hof Herredshus	Holmestrand	Hofslundveien 5	270/18	kommunalt listeført		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet	svært høy	1934	<p>Hof Herredshus er en kulturhistorisk verdifull bygning som beretter om den kommunale forvaltningens historie og utvikling. Det var først i 1934 at Hof kommune fikk et fast kommunelokale i form av Hof Herredshus. Før den tid hadde Herredstyret holdt sine møter på mange forskjellige, og ikke alltid like egnede, steder. I tillegg til å være et kommunelokale skulle herredshuset også være banklokale og bank og kommune holdt til under samme tak i 23 år. Kombinasjonen kan virke underlig, men bakgrunnen var at mange av de samme personene som satt i</p>

									ledelsen i kommunen satt også i ledelsen i banken.
49. Hof kirke kulturmiljø	Holmestrand	Ingen	241/1, 214/195, 241/211, 241/73, 241/167, 241/185	Ingen		Den eksisterende hensynssonen utvides slik det er merket på kartet. Ved all planlegging av tiltak i kirkens nære omgivelser skal det tas hensyn til kirkens plassering og virkning i landskapet.	høy		<p>Kulturmiljøet viser til svært lang stedskontinuitet for religiøs aktivitet. Området er rikt på både eldre og nyere tids kulturminner som forteller om bruk av stedet. Hele jordbruksområdet mellom fjelltraktene i vest og Vikevannet i øst er rikt på kulturminner, men funnene er spesielt konsentrert i dalstrøket nord og syd for Hof kirke. Området er spesielt rikt på gravhauger, men det finnes også spor etter blant annet kokegroper, kullfremstillingsanlegg og hulveier. Ny bebyggelse må ikke konkurrere med kirken.</p> <p>Hof kirke fra ca. 1150 er den eldste bygningen i Hof. Kirken ligger på et høydedrag hvor den har utsikt over det omkringliggende landskapet. Kirkebygg har som regel en sentral plassering i landskapet, ofte på høyder hvor de er lett synlige på lang avstand slik som Hof kirke er et godt eksempel på. Sentralt plassert på kirkegården står et eldre eiketree. Eika ble fredet som et naturminne i 1947. Det er ikke kjent nøyaktig hvor gammel eika er, men den er flere hundre år gammel. Navnet Hof vitner om at det i førkristen tid har foregått norrøn gudedyrkelse i området og at kirken kan ha blitt reist på en storgård som blant annet har hatt religiøse funksjoner for et større område. Andre tegn på at området rundt kirken har vært viktig i førkristen sammenheng kan vi se</p>

									ved de mange gravhaugene og gravfeltene som er i området. Ikke langt fra kirken finner vi mange gravhauger, og flere har det vært. I løpet av de to siste hundre årene har mange gravhauger blitt fjernet som følge av jordbruksaktiviteter og utbygging. I tillegg til de mange gravhauger og gravfelt rundt kirken er det også registrert spor etter flere hulveier. Området hvor Hof kirke står har vært et sentrum for religiøs aktivitet i en lang periode, både i førkristen og kristen tid.
50. Hof Prestegård	Holmestrand	Kirkebrekka 7	241/1	Fredet: Vedtaksfredet	Vedtaksfredet	Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet	høy	1889	<p>Kulturmiljøet viser til svært lang stedskontinuitet for religiøs aktivitet. Området er rikt på både eldre og nyere tids kulturminner som forteller om bruk av stedet. Hele jordbruksområdet mellom fjelltraktene i vest og Vikevannet i øst er rikt på kulturminner, men funnene er spesielt konsentrert i dalstrøket nord og syd for Hof kirke. Området er spesielt rikt på gravhauger, men det finnes også spor etter blant annet kokegroper, kullfremstillingsanlegg og hulveier. Ny bebyggelse må ikke konkurrere med kirken.</p> <p>Hof kirke fra ca. 1150 er den eldste bygningen i Hof. Kirken ligger på et høydedrag hvor den har utsikt over det omkringliggende landskapet. Kirkebygg har som regel en sentral plassering i landskapet, ofte på høyder hvor de er lett synlige på lang avstand slik som Hof kirke er et godt eksempel på. Sentralt plassert på kirkegården står et eldre eiketree. Eika ble fredet som</p>

									et naturminne i 1947. Det er ikke kjent nøyaktig hvor gammel eik a er, men den er flere hundre år gammel. Navnet Hof vitner om at det i førkristen tid har foregått norrøn gudedyrkelse i området og at kirken kan ha blitt reist på en storgård som blant annet har hatt religiøse funksjoner for et større område. Andre tegn på at området rundt kirken har vært viktig i førkristen sammenheng kan vi se ved de mange gravhaugene og gravfeltene som er i området. Ikke langt fra kirken finner vi mange gravhauger, og flere har det vært. I løpet av de to siste hundre årene har mange gravhauger blitt fjernet som følge av jordbruksaktiviteter og utbygging. I tillegg til de mange gravhauger og gravfelt rundt kirken er det også registrert spor etter flere hulveier. Området hvor Hof kirke står har vært et sentrum for religiøs aktivitet i en lang periode, både i førkristen og kristen tid.
51. Holmestrand-Vittingfossbanen: Dresinbu fra Vittingfossbanen	Holmestrand	Ingen	104/1	Ingen		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet. Bygningene Ramberg skole, Nøtneslåven, Kåre Holts dikterstue og dresinbua fra Vittingfossbanen er alle lokalhistoriske viktige bygg som har blitt flyttet til Reidvin-tunet fra sin opprinnelige plassering. De tillates ikke revet, men kan flyttes i samråd med kommunen. Bygningene brukes i formidlingssammenheng	høy		På Reidvin-tunet står en dresinbu fra Vittingfossbanen som er flyttet fra Svinevoll stasjon i Våle. Dresinbua er ivaretatt av Vestfold Privatbaners museum som jobber for å bevare og dokumentere historien fra Tønsberg-Eidsfossbanen og Holmestrand-Vittingfossbanen.

						og skal i mest mulig grad beholde sitt opprinnelige stiluttrykk, fasade og interiør.			
52. Holmestrand-Vittingfossbanen: Gausen tunnelen, bassengparken	Holmestrand	Ingen	4/65	Ingen		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet	høy	1902-1938	På veien opp på Botne platået passerte toget gjennom Gausen tunnelen. Den 342 meter lange tunnelen begynner ved Nyveien og slutter ved Bassengparken. Tunnelåpningen fra Nyveien går rett inn i fjellet med grovt tilhugget inngang. Tunnelåpningen ved Bassengparken består derimot av et fint oppmurt inngangsparti.
53. Holmestrand-Vittingfossbanen: Gausen tunnelen, nyveien	Holmestrand	Ingen	4/1	Ingen		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet	høy	1902-1938	På veien opp på Botne platået passerte toget gjennom Gausen tunnelen. Den 342 meter lange tunnelen begynner ved Nyveien og slutter ved Bassengparken. Tunnelåpningen fra Nyveien går rett inn i fjellet med grovt tilhugget inngang. Tunnelåpningen ved Bassengparken består derimot av et fint oppmurt inngangsparti.
54. Holmestrand-Vittingfossbanen: Jernbanetraseen mellom Island og Bispeveien	Holmestrand	Ingen	44/10, 83/1, 104/1	Ingen		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet	høy	1902-1938	Vittingfossbanen passerte på Hillestad det som vi i dag kjenner som Reidvin - tunet. Her har Vestfold Privatbaners Museum reist en kopi av Ramnes stasjon og rekonstruert ca. 150 m av jernbanesporet langs den opprinnelige jernbanetraseen. Deler av den gamle jernbanetraseen er nå gjort om til en tursti som er populær hos både gående, ridende og syklende. Stien starter rett vest for den vestligste rundkjøringen ved Island, går innom Reidvin - tunet, og fortsetter mot Hillestadvannet, før den ender ved Bispeveien. Flere steder langs stien kan man se at

									fjellet er sprengt ut for å gjøre plass til toget.
56. Hurtabakken	Holmestrand	Ingen	219/1	Ingen		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet	middels	1900-tallet	Hurtabakken er en av de mange, små, lokale hoppbakkene. Skihopperen Kjell Kopstad startet sin hoppekarriere i denne bakken. Idrettsmannen fra Eidsfoss deltok i VM i 1954 og 58, samt Hoppuka i 56/57 og 58/59. Restene etter Hurtabakken er fortsatt synlig. I dag går det en merket tursti like forbi det gamle hoppet som gjør at bakken egner seg godt til formidling.
56. Husemyr kulturmiljø	Sande	Ingen	332/1, 333/1, 333/2, 336/2, 333/7, 334/5, 335/3	kommunalt verneverdig		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet.	høy		Opp gjennom tidene har folk vist å benytte seg av de mange ressursene som finne i skog og utmark. Skogbruk, beite, jakt, fiske, beite og vannkraft er bare noen eksempler. Også myrene inneholdt nyttige ressurser. Her ble det plukket multer, men også blåbær, tyttebær og andre typer bær. Husdyr beitet på myrene og myrgress ble slått og tørket for å brukes som dyrefor på vinteren. I tillegg kunne selve torven nyttiggjøres, enten som brensel, til jordforbedring eller som strø til fjøs, stall og utedoer. Torvstrøfabrikken på Husemyr ble dannet i 1912 da flere gårder gikk sammen om å produsere torvstrø til bruk i de lokale fjøsene. Ved hjelp av torvspader ble hele torvblokker tatt ut av myra før de ble lagt til tørk. Dette skjedde enten i egne tørkehus på stedet eller i større stabler utendørs, avhengig av tørkeforholdene. Etter at torva var tørr ble den revet til

									<p>strø ved hjelp av en lokomobildrevet rivemaskin.</p> <p>Både de gamle tørkehusene, rivehuset og en lagerbygning står ennå på Husemyr. Sande historielag har satt disse i stand på dugnad med støtte fra Vestfold fylkeskommune. Et skilt på et av tørkehusene gir informasjon om stedet.</p> <p>Husemyr er et sammenhengende og autentisk kulturmiljø i god stand. Området er lett tilgjengelig og er en god arena for å formidle bruken av myrer som utmarksressurs. Kulturmiljøet gis derfor høy verneverdi.</p>
57. Industrien i sentrum: Eldste fabrikklokale	Holmestrand	Weidemanns gate 8	129/4	Ingen		Vurdering av tiltaks påvirkning på kulturmiljøet skal være avklart med kommunen, og aktuelle høringsparter hørt før eventuelle nye tiltak innenfor hensynssonen kan tillates. Bygningen er bevaringsverdig og skal ikke rives.	middels til høy	1800-1900-tallet til i dag	<p>På slutten av 1800 - tallet gjorde industrien sitt inntog med fabrikketableringeri og like utenfor byen. I løpet av noen tiår ble Holmestrand forvandlet fra en tradisjonell, borgerlig preget sjøfartsby til et moderne industrisamfunn. Siden tidlig på 1900 - tallet har aluminiumsindustrien vært Holmestrands hjørnesteinsbedrift. Ingen annen bedrift har hatt så stor betydning for byens utvikling. Lik Eidsfoss er for Hof kan man si at aluminiumsindustrien er for Holmestrand. Aluminiumsmuseet holder i dag til i den eldste bygningen på området hvor det opprinnelige valseverket lå. Den gamle fabrikkbygningen ble anlagt i 1898 av Holmestrand Dampsag og Høvleri. Holmestrand Dampsag og Høvleri var i sin tid byens største arbeidsplass. Siden den tid</p>

									<p>gjennomgått mange endringer både utvendig og innvendig og har blitt bygd inn i større fabrikk - og kontorlokale, men det er fortsatt mulig å se spor etter den opprinnelige fasaden og interiøret.</p> <p>Andre eldre bygg på området er mursteinsbygningene på 1 og 2 etasjer som ble bygget av Sveiseverket A/S i 1919 og senere utvidet i flere omganger, snekkerverkstedet og transformator kiosken.</p> <p>Trafostasjonen i vest var en av fire som ble bygget i 1916 og plassert rundt omkring i byen for å levere strøm til bedrifter og private.</p> <p>Under krigen ble den hardt skadet i sabotasjeaksjonen mot industrianlegget. Dagens Hydro driver i dag aktivt i både gamle og nye fabrikklokaler. Det er positivt at de gamle fabrikkbygningene blir benyttet i dagens produksjon. Det bidrar til de blir vedlikeholdt og ikke forfaller. Samtidig utgjør dette en fare for at autentisiteten til de gamle fabrikkbygningene må vike for moderniseringer og tilpasninger til moderne industri.</p>
58. Industrien i sentrum: Snekkerverkstedet	Holmestrand	Weidemanns gate 8	129/4	Ingen		Vurdering av tiltaks påvirkning på kulturmiljøet skal være avklart med kommunen, og aktuelle høringsparter hørt før eventuelle nye tiltak innenfor hensynssonen kan tillates. Bygningen er bevaringsverdig og skal ikke rives.	middels til høy	1800-1900-tallet til i dag	På slutten av 1800 - tallet gjorde industrien sitt inntog med fabrikketableringer i og like utenfor byen. I løpet av noen tiår ble Holmestrand forvandlet fra en tradisjonell, borgerlig preget sjøfartsby til et moderne industrisamfunn. Siden tidlig på 1900 - tallet har aluminiumsindustrien vært Holmestrands hjørnesteinsbedrift.

									<p>Ingen annen bedrift har hatt så stor betydning for byens utvikling. Lik Eidsfoss er for Hof kan man si at aluminiumsindustrien er for Holmestrand. Aluminiumsmuseet holder i dag til i den eldste bygningen på området hvor det opprinnelige valseverket lå. Den gamle fabrikkbygningen ble anlagt i 1898 av Holmestrand Dampsag og Høvleri. Holmestrand Dampsag og Høvleri var i sin tid byens største arbeidsplass. Siden den tid gjennomgått mange endringer både utvendig og innvendig og har blitt bygd inn i større fabrikk - og kontorlokale, men det er fortsatt mulig å se spor etter den opprinnelige fasaden og interiøret.</p> <p>Andre eldre bygg på området er mursteinsbygningene på 1 og 2 etasjer som ble bygget av Sveiseverket A/S i 1919 og senere utvidet i flere omganger, snekkerverkstedet og transformator kiosken. Trafostasjonen i vest var en av fire som ble bygget i 1916 og plassert rundt omkring i byen for å levere strøm til bedrifter og private. Under krigen ble den hardt skadet i sabotasjeaksjonen mot industrianlegget. Dagens Hydro driver i dag aktivt i både gamle og nye fabrikklokaler. Det er positivt at de gamle fabrikkbygningene blir benyttet i dagens produksjon. Det bidrar til de blir vedlikeholdt og ikke forfaller. Samtidig utgjør dette en fare for at autentisiteten til de gamle fabrikkbygningene må vike</p>
--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

									for moderniseringer og tilpasninger til moderne industri.
59. Industrien i sentrum: Transformatorstasjon	Holmestrand	Weidemanns gate 8	129/4	Ingen		Vurdering av tiltaks påvirkning på kulturmiljøet skal være avklart med kommunen, og aktuelle høringsparter hørt før eventuelle nye tiltak innenfor hensynssonen kan tillates. Bygningen er bevaringsverdig og skal ikke rives.	middels til høy	1916	<p>På slutten av 1800 - tallet gjorde industrien sitt inntog med fabrikketableringer i og like utenfor byen. I løpet av noen tiår ble Holmestrand forvandlet fra en tradisjonell, borgerlig preget sjøfartsby til et moderne industrisamfunn. Siden tidlig på 1900 - tallet har aluminiumsindustrien vært Holmestrands hjørnesteinsbedrift. Ingen annen bedrift har hatt så stor betydning for byens utvikling. Lik Eidsfoss er for Hof kan man si at aluminiumsindustrien er for Holmestrand. Aluminiumsmuseet holder i dag til i den eldste bygningen på området hvor det opprinnelige valseverket lå. Den gamle fabrikkbygningen ble anlagt i 1898 av Holmestrand Dampsag og Høvleri. Holmestrand Dampsag og Høvleri var i sin tid byens største arbeidsplass. Siden den tid gjennomgått mange endringer både utvendig og innvendig og har blitt bygd inn i større fabrikk - og kontorlokale, men det er fortsatt mulig å se spor etter den opprinnelige fasaden og interiøret.</p> <p>Andre eldre bygg på området er mursteinsbygningene på 1 og 2 etasjer som ble bygget av Sveiseverket A/S i 1919 og senere utvidet i flere omganger, snekkerverkstedet og transformatorkiosken. Trafostasjonen i vest var en av fire som ble bygget i 1916 og plassert</p>

									<p>rundt omkring i byen for å levere strøm til bedrifter og private. Under krigen ble den hardt skadet i sabotasjeaksjonen mot industrianlegget. Dagens Hydro driver i dag aktivt i både gamle og nye fabrikklokaler. Det er positivt at de gamle fabrikkbygningene blir benyttet i dagens produksjon. Det bidrar til de blir vedlikeholdt og ikke forfaller. Samtidig utgjør dette en fare for at autentisiteten til de gamle fabrikkbygningene må vike for moderniseringer og tilpasninger til moderne industri.</p>
60. Industrien i sentrum: Valseverket	Holmestrand	Weidemanns gate 8	129/4	Ingen		Vurdering av tiltaks påvirkning på kulturmiljøet skal være avklart med kommunen, og aktuelle høringsparter hørt før eventuelle nye tiltak innenfor hensynssonen kan tillates. Bygningen er bevaringsverdig og skal ikke rives.	middels til høy	1800-1900-tallet til i dag	<p>På slutten av 1800 - tallet gjorde industrien sitt inntog med fabrikketableringer i og like utenfor byen. I løpet av noen tiår ble Holmestrand forvandlet fra en tradisjonell, borgerlig preget sjøfartsby til et moderne industrisamfunn. Siden tidlig på 1900 - tallet har aluminiumsindustrien vært Holmestrands hjørnesteinsbedrift. Ingen annen bedrift har hatt så stor betydning for byens utvikling. Lik Eidsfoss er for Hof kan man si at aluminiumsindustrien er for Holmestrand. Aluminiumsmuseet holder i dag til i den eldste bygningen på området hvor det opprinnelige valseverket lå. Den gamle fabrikkbygningen ble anlagt i 1898 av Holmestrand Dampsag og Høvleri. Holmestrand Dampsag og Høvleri var i sin tid byens største arbeidsplass. Siden den tid gjennomgått mange endringer både utvendig og innvendig og har blitt bygd inn i større fabrikk - og</p>

								<p>kontorlokale, men det er fortsatt mulig å se spor etter den opprinnelige fasaden og interiøret.</p> <p>Andre eldre bygg på området er mursteinsbygningene på 1 og 2 etasjer som ble bygget av Sveiseverket A/S i 1919 og senere utvidet i flere omganger, snekkerverkstedet og transformator kiosken. Trafostasjonen i vest var en av fire som ble bygget i 1916 og plassert rundt omkring i byen for å levere strøm til bedrifter og private. Under krigen ble den hardt skadet i sabotasjeaksjonen mot industrianlegget. Dagens Hydro driver i dag aktivt i både gamle og nye fabrikklokaler. Det er positivt at de gamle fabrikkbygningene blir benyttet i dagens produksjon. Det bidrar til de blir vedlikeholdt og ikke forfaller. Samtidig utgjør dette en fare for at autentisiteten til de gamle fabrikkbygningene må vike for moderniseringer og tilpasninger til moderne industri.</p>
61. Inskripsjon – «FRED 1945»	Sande	Skogstien 5	429/40	kommunalt verneverdig		Inskripsjonen ligger under en hytte. Ved eventuell fremtidig riving av bygget skal inskripsjonen søkes ivaretatt. Nye bygg kan ikke bygges på inskripsjonen.	middels til høy	<p>Bare et par hundre meter fra «HÅKON 7» inskripsjonen ligger en annen inskripsjon. I fjellet her er det risset inn «FRED 1945». Like ved er det en plass hvor det ble spilt poker under krigen. Muligens er det de samme pokerspillerne som risset inskripsjonen? I dag ligger det en hytte rett over inskripsjonen.</p> <p>I likhet med «HÅKON 7» inskripsjonen har også dette kulturminnet høy samfunns- og</p>

									<p>sosialhistorisk verdi og representerer freden som kom i 1945, men det er per i dag ikke tilgjengelig. Kulturminnet vurderes derfor til å ha middels til høy verneverdi.</p>
62. Inskripsjon - «Håkon 7»	Sande	Krokli 3	429/19	kommunalt verneverdig		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet. ved tiltak i området skal det sikres at inskripsjonen ikke tar skade.	høy		<p>På toppen av Killingdalåsen er en referanse til navnet «HÅKON 7» risset inn i fjellet. Innskripsjonen er en del av den sivile motstanden Norges befolkning utviste under krigen og ble risset inn av tenåringer. I dag ligger inskripsjonen midt i et boligfelt og inne i en privat hage. Under krigen var imidlertid kollen ubebygd og dekket av skog slik at inskripsjonen ville ha vært godt gjemt for tyskerne. Kulturminnet er i dag vanskelig tilgjengelig, men har imidlertid svært høy samfunns- og sosialhistorisk verdi og representerer en definerende periode i norsk historie. Inskripsjonen vurderes derfor til å ha høy verdi.</p>
63. Kirkegaten	Holmestrand	Flere		Kulturmiljø av nasjonal interesse	Kulturmiljø av nasjonal interesse og Nordre Kleiv og Kirkegaten - VTFK RPBA	Den eksisterende hensynssonen utvides slik det er merket på kartet.	svært høy	1600-1800 tallet	<p>Kirkegaten går fra foten av Nordre Klev, forbi kirken og ender i Langgaten ved den gamle politistasjonen og rådhuset. Gaten er et sammenhengende eldre bymiljø med bygninger fra 17- og 1800-tallet og har sin opprinnelse i en sti over løkkene, derav navnet det tidligere navnet Løkkegaten. Kirkegaten er byens mest sammenhengende og eldste gateløp med trehus. Langs gateløpet ligger flere svært viktige bygg som Holmestrand kirke fra 1674, Fattighuset fra 1762</p>

									(vedtaksfredet) og Politistasjonen fra 1864 (forskriftsfredet).
64. Klokkergården	Sande	Magna Ottersens vei 5	419/16	kommunalt verneverdig		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet.	høy		<p>Klokkergården ble bygget en gang i siste halvdel av 1800-tallet og var hjem for klokkeren ved Sande kirke. Selve gården (Haga gård. Gnr. 119) har vært klokkergård siden 1600-tallet og muligens tidligere.</p> <p>I dag brukes huset av Haga barnehage. Fasaden har beholdt mye av sin opprinnelige stil og de fleste moderniseringer og endringer er gjort på en god måte i forhold til byggets opprinnelige karakter. Bygningen har flere interessante originale detaljer som grunnmuren, kjellerdøren og trolig kjellervinduene.</p> <p>Den gamle embetsboligen er en del av Sande kommunes kirkehistorie med røtter som kan gå så langt tilbake som til middelalderen. Haga gård har fungert som klokkergård siden 1600-tallet og muligens enda tidligere.</p>
65. Kommersøya kulturmiljø	Sande	Ingen	443/2, 443/9	kommunalt verneverdig		Bevaring vidreføres i kommuneplanen. Bevaring for kulturmiljø inkluderes.	høy		<p>Kommersøya ble vernet som et naturreservat i 2006 på grunn av øyas spesielle geologi og dens særpregete plante- og dyreliv. Blant annet er den langstrakte øya rik på både fossiler og artsmangfold. Men det er ikke bare natur og geologi som kan sees på Kommersøya. Her finnes også spor etter kalkbrenning, steinbrudd, gårdsdrift og mye annet fra 1600-tallet og frem til i dag.</p>

									<p>Det er ikke kjent når den første jorda på Kommersøya ble ryddet, men i 1595 er det gårdsdrift på øya. Gården omtales som en ødegård , så det må ha vært en gård her før den ble lagt øde under svartedauden. Med unntak av et opphold på 1700-tallet fortsatte gårdsdriften helt frem til 1950-tallet da de siste husene ble revet. I perioder ble det også drevet tømmerhogst og sagbruk på øya. I tillegg har fiske og saltkoking vært viktige næringer. Øya er i dag benyttet som beite for sau.</p> <p>Det største trekkplasteret til øya har imidlertid vært de store kalksteinsmengdene. Kalkstein kan varmes opp til ca. 800 grader i en ovn slik at den blir «brent» og omdannet til kalsiumoksid. Ved å tilsette vann kan man lage «lesket» kalk, som var en sentral bestanddel i mørtel frem til utpå 1900-tallet. Stedsnavn som Limovnbukta vitner om lang fartstid for bruk og utvinning av kalk. På øya finnes det i dag spor etter noen av kalkovnene, samt rester etter en utskipingsbrygge. Det ble også hentet ut stein som byggemateriale fra øya. Mest kjent er marmorbruddet som er godt synlig like nord for Fantebukta. Døpefonten i Kongsberg kirke fra 1760 er hugget i marmor hentet herfra. Stein fra Kommersøya kan også sees i noen av de eldste murhjørnene og portene på Fredriksten festning i Halden, men da i form av en grovkornet</p>
--	--	--	--	--	--	--	--	--	---

									<p>mørkeblå kalkstein.</p> <p>I 2011 ble det åpnet en kulturminneløype på øya. Løypa var et samarbeid mellom gamle Sande og Holmestrand kommuner og Vestfoldmuseene, og gir et innblikk i den viktigste aktiviteten på øya siden 1600-tallet og frem til 1950-tallet.</p> <p>Kommersøya er i dag et av de viktigste friluftsområdene i kommunen. Øya har ingen fastlandsforbindelse og man er avhengig av båt eller kajakk for å komme seg ut. Likevel er øya veldig godt besøkt. Det finnes ingen hytter på øya, noe som bidrar til øyas åpenhet og tilgjengelighet for allmennheten. Noe av det unike med Kommersøya er at man her har et helhetlig kulturmiljø som viser bredden og variasjonen av aktiviteter som har foregått på øya gjennom flere hundre år.</p> <p>Kommersøya er gitt høy verneverdi på grunn av øyas funksjon som et helhetlig kulturmiljø som viser bredden av aktiviteter på øya (sammenheng og miljø, representativitet), betydningen av kalkbrenning og steinbrudd (samfunns- og sosialhistorie, representativitet) og det at hele øya er tilgjengelig for allmenheten med tilrettelegging av båtkaier, toaletter og stianlegg (tilgjengelighet). I tillegg er kulturminneløypa med skilting av</p>
--	--	--	--	--	--	--	--	--	---

									de viktigste kulturminnene med på å øke formidlingsverdien.
66. Kudalsdemningen	Sande	Ingen	423/1, 425/3	kommunalt verneverdig		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet.	høy		<p>Vassdrag med tilstrekkelig vannfall var lenge ettertraktet på grunn av vannkraften de kunne produsere. Vannfall som ikke var kraftig nok, ble ofte hjulpet på vei med demninger. Selvikvassdraget er ikke noe unntak. Det begynte med mindre innretninger til privat bruk, men gradvis fikk virksomhetene langs vassdraget mer og mer karakter av industri.</p> <p>Industrihistorien til Selvikvassdraget strekker seg flere hundre år tilbake i tid. Den eldste dokumenterte bruken av vassdraget er fra 1668 da gården Nedre Selvik skal ha hatt en flomsag og ei kvern her. Senere skal det ha kommet til flere kverner og sager. I 1835 skal det ha vært en mølle, et teglverk og et større sagbruk langs vassdraget. Den første ordentlige industridriften startet imidlertid allerede i 1734 da Konnerudgruvenes smelteverk og pukverk ble lagt til Selvikvassdraget i Sande på grunn av dårlig og ustabil vannføring i elva på Konnerud.</p> <p>Mulighetene vassdraget gav var også noe av bakgrunnen for at Wilhelm Stibolt valgte å legge det som senere skulle bli Sande Tresliperi akkurat her. Med store skogeiendommer og rikelig med vannkraft lå alt til rette for industrivirksomhet. For å regulere</p>

									<p>vannfallet ble det bygget tre dammer ved henholdsvis Suluvannet, Fløyta og Kudalsdammen. Fra Kudalsdammen ble det lagt en turbinledning på ca. 2,8 km og med 98 meters fall. Det første røret ble lagt på en høyere trase enn det som er der i dag. Det finnes fortsatt rester etter dette røret flere steder og det er mulig å følge traseen i form av steinfundamentene. Røret i dag ligger lengre ned i terrenget og leverer blant annet vann til vanning av grøntområdene på Nordre Jarlsberg brygge. En damvokterbolig ved Kudalsdammen var bebodd frem til 1960-tallet, men bygningene er nå sakte i ferd med å bli overtatt av naturen.</p> <p>Det viste seg i ettertid at Stibolt hadde overvurdert mengden vannkraft som kunne tas ut av vassdraget og bedriften slet en periode med kraftmangel. Det førte blant annet til at tresliperiet ble det første (og muligens eneste) tresliperiet i Norge hvor produksjonen ble forsøkt drevet med dampkraft.</p> <p>I dag er det kun noen få spor igjen av den tidligere hjørnesteinsbedriften i Sande. Av den tidligere industrielle aktiviteten langs vassdraget er det svært få rester igjen. Demningene blir dermed viktige kulturminner som representerer den industri- og</p>
--	--	--	--	--	--	--	--	--	---

									<p>næringsvirksomheten vassdraget har gitt grobunn til gjennom flere hundre år. Det er også mulig å finne andre spor etter vassdragets historie i form av gamle veifar, bruer, forlatte bygninger, kullmiler og mye mer.</p> <p>Suluvannet, Fløyta og Kudalsdammen er attraktive turmål i seg selv, men området fungerer også som utgangspunkt for besøk ved andre kulturminner på Østskogen. Ved å kunne kjøre opp er terskelen for videre aktivitet på Østskogen lav. Herfra er det enkelt å ta en tur inn til en av de mange nedlagte setrene eller den gamle bygdeborgen. Har man øynene med seg underveis kan man også se spor etter mange hundre års kullproduksjon.</p> <p>Vassdraget er gitt høy verneverdi på grunn av sin tilgjengelighet (bilvei helt opp og frem til alle dammene), samfunn- og sosialhistorie (Sande Tresliperis betydning for Sandes utvikling), sammenheng og miljø (vassdraget i sin helhet), autentisitet og alder (demningene fremstår i stor grad slik de gjorde da de ble bygget for rundt 120 år siden), samt historiske hendelser (industri gründeren Wilhelm Stibolt og opprettelsen av tresliperiet).</p>
67. Kvartalene rundt torget	Holmestrand	Flere	Flere	Ingen		Den eksisterende hensynssonen utvides slik det er merket på kartet. Ny bebyggelse i og omkring bygningsmiljøet bør	høy	Etter bybrann i 1884	Bebyggelsen i kvartalstrukturen i sentrum ble bygget opp i mur etter bybrannen i 1884. Til grunn ble det lagt en moderne byplan med rette linjer og kvartalsstruktur. Dette var

						tilpasse seg områdets karakter. Høyde, materialbruk og brutte hjørner er viktige elementer. Se også kommunedelplan for bysentrum fra 2001 for detaljerte retningslinjer.			i kontrast til den gamle byen med irregulære og svingete gateløp. Etter brannen ble torvet utvidet ned mot havnen med hensikt å fungere som en brannspærre midt i byen. Det ble også innført murtvang og kvar om brutte hjørner. Murtvungen ble bare delvis gjennomført. Bestemmelser om brutte hjørner kom i mange byer på samme tid og er i Holmestrand godt utbredt i forhold til andre steder. I dag er deler av den opprinnelige bebyggelsen borte og erstattet med moderne bygg. Bygningstilbygget har likevel en stor grad av autenticitet og arkitektonisk verdi og byutviklingen i Holmestrand på slutten av 1800-tallet er fortsatt lesbar. Noen av fasadene er moderniser og kan med fordel tilbakeføres til opprinnelig stil. Nye bygg bør tilpasse seg det historiske området med høyde og farge- og materialvalg.
68. Kverntangen 104, to bygninger	Sande	Kverntangen 104	421/13	kommunalt verneverdig		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet.	middels		På Kverntangen, ca. 3-4 km fra Sande sentrum, ligger et mindre boligfelt som på solskinnsdager leder tankene hen mot sørlandsidyll og strandliv. De eldste husene ble oppført tidlig på 1900-tallet i sveitserstil. Her lå tre av dem med fronten vendt ned mot sjøen. I dag går det flere stier og gangveier ned til sjøkanten og det er rimelig å regne med at det var slik også tidlig på 1900-tallet. Langsmed Sandebukta ble det rundt 1900-tallet bygget slike sommerhus flere steder. En kjøretur langs Sandebuktveien og

									<p>Strømmveien gir flere gode eksempler.</p> <p>I løpet av de siste 120 årene har det kommet til flere boliger på Kverntangen med trekk fra forskjellige stilperioder. Allikevel fremstår området i stor grad som et helhetlig bygningsmiljø ved første øyekast. Dette er mye grunnet at bygningene harmoniserer i blant annet størrelse, takform og fargebruk. Den nyere bygningen Kverntangen 102 er et godt eksempel på hvordan huset er søkt tilpasset omgivelsene.</p> <p>Dette kulturmiljøet bør opprettholdes og styrkes når anledningen åpner for det. De eldste husene bør opprettholde og eventuelt tilbakeføre sine fasader, og tiltak på nyere bygninger må underordne seg bygningsmiljøet som en helhet.</p> <p>Bolighus og bryggerhus fra 1905 med en godt bevart fasade mot veien. Våningshuset har snekkergleder ved takutstikkene på gavlene. På vestsiden er det i nyere tid satt opp et større tilbygg som trekker autenticiteten og representativitet noe ned. Verneverdien vurderes til å være middels.</p>
69. Kverntangen 108, tre bygninger	Sande	Kverntangen 108	421/10	kommunalt verneverdig		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet.	middels til høy		På Kverntangen, ca. 3-4 km fra Sande sentrum, ligger et mindre boligfelt som på solskinnsdager leder tankene hen mot sørlandsdyll og strandliv. De eldste

									<p>husene ble oppført tidlig på 1900-tallet i sveitserstil. Her lå tre av dem med fronten vendt ned mot sjøen. I dag går det flere stier og gangveier ned til sjøkanten og det er rimelig å regne med at det var slik også tidlig på 1900-tallet. Langsmed Sandebukta ble det rundt 1900-tallet bygget slike sommerhus flere steder. En kjøretur langs Sandebuktveien og Strømmveien gir flere gode eksempler.</p> <p>I løpet av de siste 120 årene har det kommet til flere boliger på Kverntangen med trekk fra forskjellige stilperioder. Allikevel fremstår området i stor grad som et helhetlig bygningsmiljø ved første øyekast. Dette er mye grunnet at bygningene harmoniserer i blant annet størrelse, takform og fargebruk. Den nyere bygningen Kverntangen 102 er et godt eksempel på hvordan huset er søkt tilpasset omgivelsene.</p> <p>Dette kulturmiljøet bør opprettholdes og styrkes når anledningen åpner for det. De eldste husene bør opprettholde og eventuelt tilbakeføre sine fasader, og tiltak på nyere bygninger må underordne seg bygningsmiljøet som en helhet.</p> <p>Kverntangen 108 består av et bolighus, uthus og bryggerhus. Under SEFRAK-registreringen oppgav daværende eier at alle</p>
--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

									bygningene ble bygget i 1885. ifølge Sandeboka bodde fraktemann Kristian Bernhard Kverntangen her fra 1882 og det kan være det reelle byggetidspunktet. Fasaden fremstår i stor grad som autentisk, men med en tilbygget sideinngang på vestsiden. Med både våningshus, bryggerhus og uthus, alle med høy grad av autenticitet, er Kverntangen 108 et lite kulturmiljø i seg selv. Det er også et godt representativt eksempel på denne type eiendommer fra 1800-tallet. Verneverdien vurderes derfor til å være middels til høy.
70. Kverntangen 76	Sande	Kverntangen 76	421/23	kommunalt verneverdig		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet.	middels til høy		<p>På Kverntangen, ca. 3-4 km fra Sande sentrum, ligger et mindre boligfelt som på solskinnsdager leder tankene hen mot sørlandsidyll og strandliv. De eldste husene ble oppført tidlig på 1900-tallet i sveitserstil. Her lå tre av dem med fronten vendt ned mot sjøen. I dag går det flere stier og gangveier ned til sjøkanten og det er rimelig å regne med at det var slik også tidlig på 1900-tallet. Langsmed Sandebukta ble det rundt 1900-tallet bygget slike sommerhus flere steder. En kjøretur langs Sandebuktveien og Strømmveien gir flere gode eksempler.</p> <p>I løpet av de siste 120 årene har det kommet til flere boliger på Kverntangen med trekk fra forskjellige stilperioder. Allikevel fremstår området i stor grad som et helhetlig bygningsmiljø ved</p>

									<p>første øyekast. Dette er mye grunnet at bygningene harmoniserer i blant annet størrelse, takform og fargebruk. Den nyere bygningen Kverntangen 102 er et godt eksempel på hvordan huset er søkt tilpasset omgivelsene.</p> <p>Dette kulturmiljøet bør opprettholdes og styrkes når anledningen åpner for det. De eldste husene bør opprettholde og eventuelt tilbakeføre sine fasader, og tiltak på nyere bygninger må underordne seg bygningsmiljøet som en helhet.</p> <p>Byggeåret for våningshuset er ikke kjent, men ifølge SEFRAK-registeret er det bygget før 1905. Boligen er noe mindre enn de andre SEFRAK-registrerte bygningene i feltet. De andre henvender seg mot sjøen i øst, mens Kverntangen 76 ligger med inngangspartiet mot veien i vest. Bygningen har også tydelige panelkledde lafteknuter og er laftet der hvor de andre er bygget i bindingsverk. Huset skal ha blitt restaurert en gang mellom 1975 og 1990. Flere av vinduene virker å være originale. Bygningen virker å være eldre enn de andre SEFRAK-registrerte bygningene på Kventangen ut ifra størrelse, byggemåte og vindustype. Uten å kjenne mer til husets historie er det vanskelig å sette en korrekt vurdering av kulturminneverdien. Verneverdien settes derfor foreløpig som middels til høy.</p>
--	--	--	--	--	--	--	--	--	---

71. Kåpestabbur: Haslestad Søndre	Holmestrand	Hvittingfosseveien 449	247/1	Ingen		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet.	svært høy	Før 1850	Byggeskikken med kåpekledning kom via impulser fra utlandet. I Norge er den kun kjent fra Vestfold og Ytre Sandsvær i Buskerud. Stabbur med kåpekledning er kjent så langt tilbake som 1750 - årene. I stedet for å feste kledningen på selve lafteveggen ble kledningen festet på spikerslag som stod ut fra nederst på tømmerkjernen. Kledningen ble dermed liggende på skrå ut fra veggen. Dette førte til et hulrom mellom lafteveggen og kledningen på mellom 30 og 60 cm. Om sommeren fungerte denne luftflommen isolerende og bidro til å senke temperaturen i stabburet. Kåpestabbur er som nevnt kjent fra hele fylket, men tyngdepunktet er i Hof og rundt Tønsberg. I Hof er det kjent åtte slike stabbur. Et av stabburene har imidlertid kun kåpekledning på en vegg (Holt). Alle er verneverdige
72. Kåpestabbur: Lindset Vestra	Holmestrand	Lindsetveien 25	240/1	Ingen		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet.	svært høy	1800- tallet, fjerde kvartal	Byggeskikken med kåpekledning kom via impulser fra utlandet. I Norge er den kun kjent fra Vestfold og Ytre Sandsvær i Buskerud. Stabbur med kåpekledning er kjent så langt tilbake som 1750 - årene. I stedet for å feste kledningen på selve lafteveggen ble kledningen festet på spikerslag som stod ut fra nederst på tømmerkjernen. Kledningen ble dermed liggende på skrå ut fra veggen. Dette førte til et hulrom mellom lafteveggen og kledningen på mellom 30 og 60 cm. Om sommeren fungerte denne luftflommen isolerende og bidro til å senke temperaturen i stabburet. Kåpestabbur er som nevnt kjent fra

									hele fylket, men tyngdepunktet er i Hof og rundt Tønsberg. I Hof er det kjent åtte slike stabbur. Et av stabburene har imidlertid kun kåpekledning på en vegg (Holt). Alle er verneverdige
73. Kåpestabbur: Lofsberg	Holmestrand	Åkerholtbakkane 3	281/1	Ingen		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet.	svært høy	1800 tallet, fjerde kvartal	Byggeskikken med kåpekledning kom via impulser fra utlandet. I Norge er den kun kjent fra Vestfold og Ytre Sandsvær i Buskerud. Stabbur med kåpekledning er kjent så langt tilbake som 1750 - årene. Istedenfor å feste kledningen på selve lafteveggen ble kledningen festet på spikerslag som stod ut fra nederst på tømmerkjernen. Kledningen ble dermed liggende på skrå ut fra veggen. Dette førte til et hulrom mellom lafteveggen og kledningen på mellom 30 og 60 cm. Om sommeren fungerte denne luftlommen isolerende og bidro til å senke temperaturen i stabburet. Kåpestabbur er som nevnt kjent fra hele fylket, men tyngdepunktet er i Hof og rundt Tønsberg. I Hof er det kjent åtte slike stabbur. Et av stabburene har imidlertid kun kåpekledning på en vegg (Holt). Alle er verneverdige
74. Kåpestabbur: Markenrud	Holmestrand	Markenrudveien 63	221/1	Ingen		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet.	svært høy	ukjent	Byggeskikken med kåpekledning kom via impulser fra utlandet. I Norge er den kun kjent fra Vestfold og Ytre Sandsvær i Buskerud. Stabbur med kåpekledning er kjent så langt tilbake som 1750 - årene. Istedenfor å feste kledningen på selve lafteveggen ble kledningen festet på spikerslag som stod ut fra nederst på tømmerkjernen. Kledningen ble dermed liggende på skrå ut fra veggen. Dette førte til et

									hulrom mellom lafteveggen og kledningen på mellom 30 og 60 cm. Om sommeren fungerte denne luftlommen isolerende og bidro til å senke temperaturen i stabburet. Kåpestabbur er som nevnt kjent fra hele fylket, men tyngdepunktet er i Hof og rundt Tønsberg. I Hof er det kjent åtte slike stabbur. Et av stabburene har imidlertid kun kåpekledning på en vegg (Holt). Alle er verneverdige
75. Kåpestabbur: Nedre Åkerholt	Holmestrand	Åkerholtbakkane 24	283/1	Ingen		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet.	svært høy	1800 tallet, fjerde kvartal	Byggeskikken med kåpekledning kom via impulser fra utlandet. I Norge er den kun kjent fra Vestfold og Ytre Sandsvær i Buskerud. Stabbur med kåpekledning er kjent så langt tilbake som 1750 - årene. Istedenfor å feste kledningen på selve lafteveggen ble kledningen festet på spikerslag som stod ut fra nederst på tømmerkjernen. Kledningen ble dermed liggende på skrå ut fra veggen. Dette førte til et hulrom mellom lafteveggen og kledningen på mellom 30 og 60 cm. Om sommeren fungerte denne luftlommen isolerende og bidro til å senke temperaturen i stabburet. Kåpestabbur er som nevnt kjent fra hele fylket, men tyngdepunktet er i Hof og rundt Tønsberg. I Hof er det kjent åtte slike stabbur. Et av stabburene har imidlertid kun kåpekledning på en vegg (Holt). Alle er verneverdige
76. Kåpestabbur: Nordre gran	Holmestrand	Vassåsveien 19	279/11	Ingen		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet.	svært høy	Før 1900-tallet	Byggeskikken med kåpekledning kom via impulser fra utlandet. I Norge er den kun kjent fra Vestfold og Ytre Sandsvær i Buskerud. Stabbur med kåpekledning er kjent så langt tilbake som 1750 - årene.

									<p>Istedenfor å feste kledningen på selve lafteveggen ble kledningen festet på spikerslag som stod ut fra nederst på tømmerkjernen. Kledningen ble dermed liggende på skrå ut fra veggen. Dette førte til et hulrom mellom lafteveggen og kledningen på mellom 30 og 60 cm. Om sommeren fungerte denne luftlommen isolerende og bidro til å senke temperaturen i stabburet. Kåpestabbur er som nevnt kjent fra hele fylket, men tyngdepunktet er i Hof og rundt Tønsberg. I Hof er det kjent åtte slike stabbur. Et av stabburene har imidlertid kun kåpekledning på en vegg (Holt). Alle er verneverdige</p>
77. Kåpestabbur: Nordre Ønnemark	Holmestrand	Ønnemørkveien 11	291/1	kommunalt listeført		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet.	svært høy		<p>Byggeskikken med kåpekledning kom via impulser fra utlandet. I Norge er den kun kjent fra Vestfold og Ytre Sandsvær i Buskerud. Stabbur med kåpekledning er kjent så langt tilbake som 1750 - årene. Istedenfor å feste kledningen på selve lafteveggen ble kledningen festet på spikerslag som stod ut fra nederst på tømmerkjernen. Kledningen ble dermed liggende på skrå ut fra veggen. Dette førte til et hulrom mellom lafteveggen og kledningen på mellom 30 og 60 cm. Om sommeren fungerte denne luftlommen isolerende og bidro til å senke temperaturen i stabburet. Kåpestabbur er som nevnt kjent fra hele fylket, men tyngdepunktet er i Hof og rundt Tønsberg. I Hof er det kjent åtte slike stabbur. Et av stabburene har imidlertid kun kåpekledning på en vegg (Holt). Alle er verneverdige</p>

78. Langgaten 27 - Bryggerhus	Holmestrand	Langgaten 23A	127/55	Ingen		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet	middels til høy	Etter 1884	Det toetasjes bryggerhuset i mur ble bygget etter bybrannen i 1884. Opprinnelig endte bygningen inn mot en innesluttet gårds plass omringet av hovedhus og stall. Etter bybrannen i 1884 ble det mer vanlig å bygge i mur samtidig som det kom krav om brannavler. Bryggerhus finner vi flere steder i Holmestrand, men de aller fleste er av tre og ligger utenfor det gamle bysentrum. Frem til et godt stykke ut på 1900 - tallet var det vanlig at eiendommer også i sentrum hadde bryggerhus, men på grunn av det sterke byggepresset i sentrum er de fleste blitt borte.
79. Langgaten 45	Holmestrand	Langgaten 45	129/145	Ingen		Vurdering av tiltaks påvirkning på kulturmiljøet skal være avklart med kommunen, og aktuelle høringsparter hørt før eventuelle nye tiltak innenfor hensynssonen kan tillates. Bygningen er bevaringsverdige og skal ikke rives.	middels til høy	1965	Administrasjonsbyggene i Langgaten 45 og 47 er inkludert i bygningsmiljøet på grunn av sine arkitektoniske elementer. Langgaten 45 ble bygget i ca. 1965 og representerer modernismens arkitektur. Det ble nå lagt større vekt på rasjonell bygging enn på estetisk utforming. Arkitekturen fikk et mer robust, bastant uttrykk, ble råere og blir ofte også kalt "brutalisme". Regjeringsbygget i Oslo, av arkitekt Erling Viksjø, er et tidlig eksempel på denne retningen. Bygningen er også et tidlig eksempel på bruk av aluminium som bygningsmateriale. Langgaten 45 er kledd utvendig med eloksert aluminium og er et av få tidlige eksempler på dette. Langgaten 45 står sammen med skulpturen i aluminium som ble reist samtidig, som markante symboler på aluminiumindustriens

									betydning i en tid da det norske velferdssamfunnet vokser frem.
80. Langgaten 47 (med arkitektonisk detalj)	Holmestrand	Langgaten 47	129/144	Ingen		Vurdering av tiltaks påvirkning på kulturmiljøet skal være avklart med kommunen, og aktuelle høringsparter hørt før eventuelle nye tiltak innenfor hensynssonen kan tillates. Bygningen er bevaringsverdige og skal ikke rives. Aluminiumssøylene skal bevares.	middels til høy	1965	Administrasjonsbyggene i Langgaten 45 og 47 er inkludert i bygningsmiljøet på grunn av sine arkitektoniske elementer. Langgaten 47 ble bygget som administrasjonsbygg for Nordisk aluminium.
81. Langgaten, styregaten og Leira	Holmestrand	Flere	Flere	Ingen	Leira - VTFK RPBA	Den eksisterende hensynssonen utvides slik det er merket på kartet.	svært høy	1700-tallet	Her finnes noe av den eldste bevarte bebyggelsen i Holmestrand, deriblant Emanuelgården og Heegaardgården fra tidlig 1700-tallet. De fleste husene er bygget i tre og ble oppført etter bybrannen i 1716. Gateløpet og husplasseringen er imidlertid stort sett som før brannen. I det søndre strøket hadde rederfamiliene sine residenter og gjorde sine forretninger. Rasmus Alsing og Næskill i Langgaten 23 og ned til sjøen og Backer - familiene på Leira og gamle Østre gate. Det er her kjøpmann Alsing, for egen regning, la den første brolegningen i byen. De gamle borgerhusene ligger med hovedinngangen ut mot sjøen og sjøen gikk tidligere rett opp til under husene hvor det i dag er vei. Mange av husene ble oppført på gamle grunnmurer og kjellere fra før 1716 - brannen. Disse elementene er dermed de eldste bygningssporene i Holmestrand.

									Område har svært høy kulturhistorisk verdi.
82. Lemmelåven på Vold Søndre	Holmestrand	Hofslundveien 10	270/1	Ingen		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet	høy	1850	Lemmelåven på Øvre Berg er det eneste bevarte tørkehus for korn i grenseområdet mellom Vestfold og Buskerud. Tidligere lå det forskjellige tørkehus langs hele Drammensvassdraget. Låven skal være oppført i 1850 av en svensk forpakter på Øvre Berg og ble flyttet fra Heierstadjordet i 1928. Navnet kommer av de fem høydene med svingbare lemmer som er montert på stolper på ytterveggene og som kunne åpnes og lukkes etter behov. Både bygningstypens opphav og hvor utbredt denne bygningsskikken har vært i Norge er ukjent. Lemmelåven er nå (2018) tatt ned og vil bli flyttet til Vold Søndre i løpet 2018 av Hof historielag.
83. Malmveien fra Eidsfoss til Konnerud	Holmestrand	Ingen		Ingen		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet	høy	1600-tallet	Eidsfos Verk fikk også jernmalm fra andre gruver, deriblant en rekke gruver og skjerp på Konnerud. Denne malmen ble fraktet fra Konnerud og gjennom Vestskogen frem til Eidsfoss. Veien gikk forbi Rønnehue, over Svarttjerna, ned til Torrud - gårdene ved Eikern og deretter sørover til masovnen. Strekningen var på 6 stive fjerdinger (ca. 13,650 km). Det er fortsatt mulig å se spor etter veien i form av oppbygde steinsettinger.
84. Maskingeværrede på Holm Søndre	Sande	Nordre Holmsvei 20	303/1	kommunalt verneverdig		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet.	høy		Under krigen ble det bygget til sammen tolv maskingeværrede på Holm. I dag er det bare tre av dem igjen, en på Nordre Holm gård og to på Skjervik. Stillingene var en del av et større forsvarsnettverk for hele Vestfold og var bygd med

									tanke på en større invasjon fra de allierte. De tre stillingene på Holm skiller seg fra andre i Vestfold. Sannsynligvis ble de laget av krigsfanger med steinhogger- og murerbakgrunn. Forsvarstillingene er representative kulturminner fra krigshistorien med høy samfunns- og sosialhistorisk verdi. Kulturminneverdien vurderes derfor til å være høy.
85. Milestein «60 mil til Kristiania»	Sande	Gallebergveien 82	353/1	kommunalt verneverdig		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet.	høy		<p>Langs ved flere veier som er i daglig bruk i dag står det med jevne mellomrom oppstilte steiner merket med nummer. Dette er rodesteiner som fortalte hvem som hadde ansvar for vedlikehold på den strekningen av veien. Som regel ble de satt opp ved eiendomsskiller. De fleste ble laget i stein, men også tre kunne bli brukt, da under navnet rodepåle eller rodestokk. Nummeret hugget inn på steinen eller malt på pålen, viste til hvilken rode den gjaldt for. Ofte kan man også finne slike rodesteiner på eldre grusveier og skogsbilveier. Det er en tydelig indikasjon på at dette en gang var hovedveien gjennom området.</p> <p>Milesteiner, også kalt milepæl eller milestolpe, er en annen type veimerker som ble satt ut langs de norske hovedveier fra 1700-tallet av. De viste hvor mange mil det var til målet. Måleenheten var i landmil som var litt lengre enn dagens mil. En landmil var på 11295 meter. Ved Gallebergveien står en milestein satt opp i 1880. Støpejernsplaten forteller reisende</p>

									<p>at det er 60 mil igjen til Christiania. Posthornet forteller at dette var en postvei.</p> <p>I dag er mange av mile- og rodesteinene blitt fjernet, men det er fortsatt mulig å komme over veimerkene flere steder. I Sande sentrum står det en rodestein langs Prestegårdsalléen (se også punkt 4.3.1) og to langs Revåveien. Kjører du langs Gamle Sørlandske er det også mulig å se slike steiner flere steder.</p> <p>Rodesteiner er verneverdige kulturminner med både kunnskapsverdi og opplevelsesverdi. De er en del av de «hverdagslige» kulturminnene vi går forbi hver dag og som er med på å gi landskapet tidsdybde og kontekst.</p>
86. Nordre Kleiv	Holmestrand	Flere		Ingen	VTFK RPBA	Den eksisterende hensynssonen utvides slik det er merket på kartet.	svært høy	1600-1700 tallet	<p>Nordre Kleiv var i gamle dager hovedatkomsten ned til byen og havna fra platået. Det er langs denne ferdselsåren at man finner noen av de eldste bevarte bygningene i Holmestrand. Bebyggelsen i Nordre Kleiv ble lenge betegnet som forstad, selv etter at området ble innlemmet som en del av byen. Den nederste delen av bebyggelsen i Nordre Kleiv er i dag borte, blant annet som en følge av byggingen av Holmestrandtunnelen. Den gamle bebyggelsen oppover bakken er imidlertid i stor grad bevart. Flere av trehusene er fra 1700-tallet og et er fra 1600-tallet. Mange har form og stilpreg fra før</p>

									sveitserstilen, men autentisitetsgraden varierer. Området her har svært høy kulturhistorisk verdi.
87. Nordre Sikksakk og Bellevue	Holmestrand	Ingen	80/30	Ingen		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet	svært høy	1800-tallet	Nordre sikksakk, eller Sommeroklova, huset i sin tid et av de flotteste utsiktspunktene i Holmestrand, Bellevue. Den gamle stien langs kleiva ble på slutten av 1800 - tallet tilrettelagt som gangvei og utsiktspunkt. Gangveien ble på slutten av 1800 - tallet og tidlig på 1900 - tallet mye benyttet av de besøkende ved Holmestrand Bad. Stien var bruk frem til 1980 - tallet da den nederste delen ble ødelagt i forbindelse med omleggingen av E - 18.
88. Olav Duuns hus og Rambergklova	Holmestrand	Olav Duuns vei 20	78/59, 78/57, 78/128, 76/10, 76/17, 76/27	Ingen		Olav Duuns hus tillates ikke revet. Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet	Høy	ca. 1890-1920	Olav Duun er en av våre mest kjente norske forfattere fra 1900-tallet og hjemmet hans, Fjellvang, er dermed av stor kulturhistorisk betydning. Ikke minst har Olav Duun vært en svært viktig personlighet i Holmestrand kommune. I Olav Duuns vei 20 står en rødmalt villa i sveitserstil med utsikt utover Oslofjorden og Sandebukta. Her bodde Olav Duun med sin familie fra 1914 etter at han flyttet til Holmestrand i 1908 for å jobbe som lærer ved Ramberg skole. Skolen lå nede ved Fjordveien og via Rambergklova som lå like bak huset hadde Olav Duun kort vei til arbeidsplassen. Rambergklova er en av flere kleiver i fjellet som har blitt brukt som ferdselsåre så lenge det har bodd mennesker i området. Både huset og kleiva er viktige kulturminner i

									<p>Holmestrandts historie. I 1973 ble huset overdratt til Olav og Emma Duuns Stiftelse. Første etasje, samt to av rommene i 2 etasje er bevart/tilbakeført til slik som Olav og Emma Duun hadde det. Fjellvang er i dag aktivt brukt til formidling. Huset er lett tilgjengelig for besøkende og står i dag i sin opprinnelige kontekst. Nærheten til Rambergklova som ble brukt daglig av Olav Duun bidrar blant annet til å øke kulturminnets miljø/strøksverdi. Rambergklova er en av flere kleiver i fjellet som har blitt brukt som ferdselsåre så lenge det har bodd mennesker i området. Både Olav Duuns hus og kleiva er viktige kulturminner i Holmestrandts historie.</p>
89. Politivakten, Rådhusgaten 12	Holmestrand	Rådhusgaten 12	127/63	Ingen		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet	høy	eldre enn 1850	<p>Nøyaktig alder på bygningen er ukjent, men den er registrert i SEFRAK å være eldre enn 1850. Opprinnelig var dette en lagerbygning som ble gjort om til arrest og politivakt i 1934.</p>
90. Prestegårdsalléen 11	Sande	Prestegårdsalléen 11	321/59	kommunalt verneverdig		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet.	høy		<p>Bygningen er ikke registrert i SEFRAK, men tas med her likevel da det har verneverdier som bør komme frem.</p> <p>Huset fra 1927 har høy arkitektonisk kvalitet, stor grad av autenticitet og er representativ for sin periode. Både hovedhus og garasje/uthus har blant annet mansardtak som er et typisk stiltrekk for villabebyggelse i jugendstilen (1905 – 1925), samt vinduer i klassisk jugendstil. Glasset i flere av vinduene er byttet til nye, mer energieffektive</p>

									glass mens de gamle rammene er beholdt. Metoden som er brukt har gjort at huset har blitt mer energieffektivt samtidig som husets karakteristiske utseende og autentisitet er beholdt. Eiendommen inngår som en del av kulturlandskapet langs Prestegårdsalléen.
91. Prestegårdsalléen 14	Sande	Prestegårdsalléen 14	321/85	kommunalt verneverdig		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet	middels		Bolighus i sveitserstil bygget rundt 1910-11. Det er opp gjennom årene gjort en del fasadeendringer med blant annet utskifting av vinduer, men huset har delvis bevart/tilbakeført sitt opprinnelige uttrykk med blant annet snekkergleder ved takutstikk på gavlveggene og veranda. Huset ligger langs Prestegårdsalléen og inngår som en viktig del av kulturmiljøet her.
92. Reidvin-tunet	Holmestrand	Ingen	123/11, 123/20, 104/5, 104/2, 104/1	Ingen		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet. Bygningene Ramberg skole, Nøtneslåven, Kåre Holts dikterstue og dresinbua fra Vittingfossbanen er alle lokalhistoriske viktige bygg som har blitt flyttet til Reidvin-tunet fra sin opprinnelige plassering. De tillates ikke revet, men kan flyttes i samråd med kommunen. Bygningene brukes i formidlingssammenheng og skal i mest mulig grad beholde sitt opprinnelige stiluttrykk, fasade og interiør.	høy		Reidvin-tunet er i dag et attraktivt kultur-tun hvor lokalhistorien formidles og ivaretas. På tunet står flere viktige kulturhistoriske bygninger som er med på å gjøre sentrale deler av lokalhistorien lett tilgjengelig for folk. Reidvin-tunet drives i dag på frivillig basis av foreningen Reidvin-tunet som har lagt ned et stort arbeid med å bevare og formidle historien og bygningene. Flere ganger i året holdes det større arrangementer på tunet som trekker mange besøkende. Det er viktig at det ved fremtidig byggeaktivitet i området legges til rette for at denne aktiviteten kan opprettholdes.

93. Reidvin-tunet: Nøtneslåven	Holmestrand	Ingen	104/2	Ingen		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet. Bygningene Ramberg skole, Nøtneslåven, Kåre Holts dikterstue og dresinbua fra Vittingfossbanen er alle lokalhistoriske viktige bygg som har blitt flyttet til Reidvin-tunet fra sin opprinnelige plassering. De tillates ikke revet, men kan flyttes i samråd med kommunen. Bygningene brukes i formidlingssammenheng og skal i mest mulig grad beholde sitt opprinnelige stiluttrykk, fasade og interiør.	høy	ca.1750	Den gamle låven på Søndre Nøtnes anslås ut fra konstruksjon og tømmerdimensjoner til å være fra ca. 1750. Nøtneslåven består av laftet stall, fjøs og to høybinger på hver side av låvegulvet. Låven har i tillegg en svalegang ut mot tunet. Låven stod opprinnelig ved Søndre Nøtnes gård, men ble flyttet til Reidvintunet i 2007.
94. Reidvin-tunet: Rafnaberg - Kåre Holts dikterstue	Holmestrand	Ingen	104/2	Ingen		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet. Bygningene Ramberg skole, Nøtneslåven, Kåre Holts dikterstue og dresinbua fra Vittingfossbanen er alle lokalhistoriske viktige bygg som har blitt flyttet til Reidvin-tunet fra sin opprinnelige plassering. De tillates ikke revet, men kan flyttes i samråd med kommunen. Bygningene brukes i formidlingssammenheng og skal i mest mulig grad beholde sitt opprinnelige stiluttrykk, fasade og interiør.	høy		Kulturminnet representerer en viktig del av kommunens historie og er et minne om Kåre Holt, en av de mest betydningsfulle forfatterne i området. Han ble blant annet nominert til Nordisk råds litteraturpris tre ganger. Dikterstuen er bevart slik den var da Kåre Holt brukte den. Bygningen stod opprinnelig i Olav Duuns vei, men ble flyttet til Reidvin-tunet i 1997. Dikterstuen er flyttet fra sin opprinnelige kontekst, men det er lagt vekt på å bevare dikterstuens autensitet både innvendig og utvendig. Alt løst og fast inventar er beholdt slik det var da dikterstuen var i bruk.
95. Reidvin-tunet: Ramberg skole	Holmestrand	Ingen	104/2	Ingen		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet.	høy	1893	Ramberg skole er et godt bevart og representativt eksempel på en

					Bygningene Ramberg skole, Nøtneslåven, Kåre Holts dikterstue og dresinbua fra Vittingfossbanen er alle lokalhistoriske viktige bygg som har blitt flyttet til Reidvin-tunet fra sin opprinnelige plassering. De tillates ikke revet, men kan flyttes i samråd med kommunen. Bygningene brukes i formidlingssammenheng og skal i mest mulig grad beholde sitt opprinnelige stiluttrykk, fasade og interiør.			distrikts skole fra slutten av 1800-tallet. Ramberg skole lå opprinnelig ved Tvillingbru i Holmestrand. Skolen ble bygget i 1893 og lagt ned i 1952 da Ekeberg skole åpnet. Den stod tom i mange år før den i 1989 ble flyttet til Reidvin-tunet og restaurert. Innvendig er bygningen innredet slik den så ut rundt 1900. I første etasje var det undervisningslokaler, mens det i andre etasje var en lærerleilighet. Bygget er godt vedlikeholdt og brukes ofte til lokale arrangementer og hendelser, i tillegg til historisk formidling. Forfatteren Olav Duun var lærer ved skolen fra 1908 til 1927 og bodde i leiligheten i andre etasje med familie i årene før han flyttet til Fjellvang.
96. Reidvin-tunet: Endestabburet					Endestabburet er ikke datert, men det er ting som tyder på at det er fra slutten av 1700-tallet. Stabburet ble gitt til tunet av familien Einarsen på Ende. Det sies at buret var flyttet en gang før 1810 fra nabogården Solberg og opp til Ende. Det kan en se på merking i hjørne innvendig. Stabburet er enkelt med et rom i første etasje og stige til loftet hvor det ble tørket lin og tobakksplanter. I stabburet var det også en kornbøre hvor det ble lagret både korn og mel. Stabburet ble flyttet til Reidvin-tunet i 2014.			

<p>97. Reidvin-tunet: Auenstua</p>					<p>Auenstua er et gammelt bryggerhus med bakerovn fra gården Mellom Auen i Vassås. Tore Auen søkte Holmestrand kommune om rivning og tillatelse ble gitt 18.09.2020. Reidvintunet overtok bryggerhuset vederlagsfritt fra Tore Auen. Auenstua er sannsynligvis fra 1700-tallet anslått på bakgrunn av byggeteknikk, og består av tømmerkasse som var kledd utvendig, et rom med bakerovn og en finstue med tapet på veggene og ildsted. Auenstua ble flyttet til Reidvin-tunet i 2022 og restaureringsarbeid har startet.</p>			
<p>98. Mølledammen i Hillestad</p>					<p>Mølledammen i Hillestad er en del av Holmestrand kommunes eldste industrihistorie, og består i dag av damanlegget, et damventilhus og et vannspeil. Reidvin-tunet ligger ned mot vannspeilet. Allerede i 1614 var det registrert to sager her. I 1621 blir det første gang nevnt noe om kvernbruk. På 1800-tallet var det kjøpmenn fra både Holmestrand og Drammen som brukte sagene og kvernen. På begynnelsen av 1920-årene var det ikke ei eneste mølle i drift i bygda og de som skulle</p>			

						male kornet sitt måtte utenbygds. Våle og Borre var de nærmeste. I 1903 ble dammen skilt ut som eget bruk nr. 3 og nåværende damanlegget ble bygget i 1923 av nyetablerte Botne og Hillestad Andelsmølle. De moderniserte og restaurerte også Hillestad Mølle.			
99. Rød bru	Holmestrand	Ingen	299/1	Ingen		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet	middels	1961	Rød bru går over Bergsvannet i Hof og knytter Rødsøya til Stubben på vestsiden av Bergsvannet. Brua ble satt opp i 1961. Bruas ståloverbygning ble bygget i 1927 og var opprinnelig en del av Gloppe bru i Tjølling. Den karakteristiske røde brua har fått sin farge fra stedsnavnet Rød og er et kjent landemerke i Hof.
100. Sande Meieri (Revåveien 5)	Sande	Revåveien 5	320/3	kommunalt verneverdig		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet	middels til høy		Sande Meieri startet sin drift i 1884 i splitter nye lokaler som var bygd med murstein fra Sande teglverk i Selvik. Meieriet var et av flere virksomheter som ble etablert i Sande etter at jernbanen åpnet. Etter hvert ble det dagligvarehandel ved siden av og senere ble meierivirksomheten avviklet helt. I dag holder Meny og Fargerike Sande til i de gamle meierilokalene. Bygningen blir fortsatt omtalt som Meieriet av folk i Sande. I dag er bygningen påbygget og fasaden kraftig endret slik at det er vanskelig å finne noen spor igjen av det gamle teglsteinslokalet fra 1800-tallet. Det er allikevel fortsatt potensiale til å tilbakeføre bygget til den

									gamle teglsteinsfasaden. På grunn av bygningens betydning som en del av sentrumsutviklingen i Sande og som en av få gjenværende bygninger fra 1800-tallet i sentrum, settes kulturminneverdien til middels til høy.
101. Sangen og musikkens hus	Holmestrand	Nyveien 6	128/9	Ingen		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet	høy	slutten av 1800-tallet	Tidligere forsamlingslokale for frikirkemenigheten bygget på slutten av 1800 - tallet. I dag er det brukt som forsamlingslokale eid og drevet i fellesskap av Swinglett, Holmestrand Storband og Holmestrand Ungdomsskorps.
102. Skyttestilling "1942"	Holmestrand	Ingen	84/1	kommunalt listeført		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet	høy	1942	Under krigen bygde tyskerne mange skytstillinger. Noen var svært enkle og provisoriske og beregnet på opplæring, mens andre var solid bygd og operative med vaktmannskap. Skytstillingen ved Rønningen gård er en av disse. Den åpne, murte skytstillingen ble bygget av tyske soldat er i 1942. Den ligger på toppen av en fjellknaus med god utsikt utover Bispeveien. I muren er det hugget inn «19 (hakekors) 42». Dette var en av tre stillinger som ble opprettet i Hillestad under krigen. Av de to andre er det få eller ingen spor igjen nå.
103. Smie på Vold søndre	Holmestrand	Hofslundveien 10	270/1	kommunalt listeført		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet	høy	før 1850	Nøyaktig alder på gårdsma på Vold gård i Hof er ikke kjent, men SEFRAK - registeret daterer den til eldre enn 1850. Til et stykke godt utpå 1900 - tallet var det vanlig at gårdene hadde egne smier. Mange er i dag borte, men noen er bevart. Smia på Vold har de siste årene blitt restaurert utvendig etter

									antikvariske prinsipper og med delvis bruk av bygningsrester fra nærområdet. Innvendig er smia urørt med originalt inventar som ambolt, blåsebelg og verktøy. Eier planlegger å restaurere smia også innvendig. I dag fremstår derfor smia som et godt bevart eksempel på en gårdsmie med høy autentisitet. Lemmelåven fra Berg vil bli satt opp like ved smia og sammen vil de danne et historisk gårdsmiljø. Tett ved smia ligger en gravhaug (ID41607) fra jernalderen. Gravhauger ved gårder er som regel et tegn på at gården har røtter langt tilbake i tid.
104. Smørsteintunnelen	Holmestrand	Ingen	74/7, 74/1, 74/10	Ingen		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet	høy	1918	Den 255 meter lange tunnelen ved Smørstein ble påbegynt i 1918 da den opprinnelige jernbanetraseen ble utsatt for et større ras som ødela jernbanesporet. Tunnelen åpnet i 1921 og var i bruk i 95 år helt til 2016 hvor traseen til Vestfoldbanen ble flyttet inn fjellet. Smørsteintunnelen inngår idag som en del av kyststien langs det nedlagte jernbanesporet. Tunnelen er et viktig og lett tilgjengelig minne fra jernbanehistorien i Vestfold.
105. Suluvannsdemningen Til opplysning: NVE har mottatt søknad om tillatelse til nedleggelse av Kudalsdammen i Holmestrand kommune	Sande	Ingen	407/2	kommunalt verneverdig		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet.	høy		Vassdrag med tilstrekkelig vannfall var lenge ettertraktet på grunn av vannkraften de kunne produsere. Vannfall som ikke var kraftig nok, ble ofte hjulpet på vei med demninger. Selvikvassdraget er ikke noe unntak. Det begynte med mindre innretninger til privat bruk, men gradvis fikk virksomhetene langs vassdraget mer og mer karakter av industri.

<p>(registreringsnummer : 8573. Saksnummer: 202008702. Saken pågår enda (per juni 2024).</p>								<p>Industrihistorien til Selvikvassdraget strekker seg flere hundre år tilbake i tid. Den eldste dokumenterte bruken av vassdraget er fra 1668 da gården Nedre Selvik skal ha hatt en flomsag og ei kvern her. Senere skal det ha kommet til flere kverner og sager. I 1835 skal det ha vært en mølle, et teglverk og et større sagbruk langs vassdraget. Den første ordentlige industridriften startet imidlertid allerede i 1734 da Konnerudgruvenes smelteverk og pukverk ble lagt til Selvikvassdraget i Sande på grunn av dårlig og ustabil vannføring i elva på Konnerud.</p> <p>Mulighetene vassdraget gav var også noe av bakgrunnen for at Wilhelm Stibolt valgte å legge det som senere skulle bli Sande Tresliperi akkurat her. Med store skogeiendommer og rikelig med vannkraft lå alt til rette for industrivirksomhet. For å regulere vannfallet ble det bygget tre dammer ved henholdsvis Suluvannet, Fløyta og Kudalsdammen. Fra Kudalsdammen ble det lagt en turbinledning på ca. 2,8 km og med 98 meters fall. Det første røret ble lagt på en høyere trase enn det som er der i dag. Det finnes fortsatt rester etter dette røret flere steder og det er mulig å følge traseen i form av steinfundamentene. Røret i dag</p>
--	--	--	--	--	--	--	--	---

									<p>ligger lengre ned i terrenget og leverer blant annet vann til vanning av grøntområdene på Nordre Jarlsberg brygge. En damvokterbolig ved Kudalsdammen var bebodd frem til 1960-tallet, men bygningene er nå sakte i ferd med å bli overtatt av naturen.</p> <p>Det viste seg i ettertid at Stibolt hadde overvurdert mengden vannkraft som kunne tas ut av vassdraget og bedriften slet en periode med kraftmangel. Det førte blant annet til at tresliperiet ble det første (og muligens eneste) tresliperiet i Norge hvor produksjonen ble forsøkt drevet med dampkraft.</p> <p>I dag er det kun noen få spor igjen av den tidligere hjørnesteinsbedriften i Sande. Av den tidligere industrielle aktiviteten langs vassdraget er det svært få rester igjen. Demningene blir dermed viktige kulturminner som representerer den industri- og næringsvirksomheten vassdraget har gitt grobunn til gjennom flere hundre år. Det er også mulig å finne andre spor etter vassdragets historie i form av gamle veifar, bruer, forlatte bygninger, kullmiler og mye mer.</p> <p>Suluvannet, Fløyta og Kudalsdammen er attraktive turmål i seg selv, men området fungerer også som utgangspunkt for besøk ved andre kulturminner</p>
--	--	--	--	--	--	--	--	--	---

									<p>på Østskogen. Ved å kunne kjøre opp er terskelen for videre aktivitet på Østskogen lav. Herfra er det enkelt å ta en tur inn til en av de mange nedlagte setrene eller den gamle bygdeborgen. Har man øynene med seg underveis kan man også se spor etter mange hundre års kullproduksjon.</p> <p>Vassdraget er gitt høy verneverdi på grunn av sin tilgjengelighet (bilvei helt opp og frem til alle dammene), samfunn- og sosialhistorie (Sande Tresliperis betydning for Sandes utvikling), sammenheng og miljø (vassdraget i sin helhet), autentisitet og alder (demningene fremstår i stor grad slik de gjorde da de ble bygget for rundt 120 år siden), samt historiske hendelser (industri gründeren Wilhelm Stibolt og opprettelsen av tresliperiet).</p>
106. Sundbyfossen	Holmestrand	Ingen	260/1, 255/6, 294/2, 254/14, 254/34, 263/1	Ingen		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet. Spor etter industri innenfor området skal opprettholdes og bevares. Vurdering av tiltaks påvirkning på kulturmiljøet skal være avklart med kommunen og aktuelle høringsparter hørt før eventuelle nye tiltak innenfor hensynssonen kan tillates.	høy	1900-1950	<p>Ved Sundbyfossen og langs elvebredden finnes det i dag flere spor etter industrien og virksomhetene som gav grunnlag til oppveksten av tettstedet Sundbyfoss. Slike steder var også knutepunkter for kommunikasjonslinjer. I Sundbyfoss møttes både kongeveien fra Christiania til Skien og hovedveien fra Holmestrand til Hof og på første halvdel av 1900 - tallet delte Eidsfossbanen og Hvitvingfossbanen trase og stasjon i Sundbyfoss.</p> <p>Ved Sundbyfossen har det i mange hundre år vært sagbruk, møller og</p>

									demninger. Kommunikasjonsknutepunkt I Sundbyfoss møttes flere viktige ferdselsveier, blant annet den gamle kongeveien fra Christiania til Skien over Hanekleiva og hovedveien mellom Holmestrand og Hof. Fra 1901 til 1938 gikk jernbanetraseen til Eidsfossbanen og Hvitvingfossbanen her. Jernbanen passerer Sundbyelva like ved dagens bilbru og den gamle kongeveien. Sundbyfoss stasjon lå på nordsiden av elven, kun et steinkast fra Sundbyfoss mølle. Den gamle jernbanebrua markerer fortsatt hvor traseen gikk og er et viktig kulturminne som forteller om jernbanens historie i Hof og Holmestrand.
107. Sundbyfossen: Demning	Holmestrand	Ingen	0/1	Ingen		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet. Spor etter industri innenfor området skal opprettholdes og bevares. Vurdering av tiltaks påvirkning på kulturmiljøet skal være avklart med kommunen og aktuelle høringsparter hørt før eventuelle nye tiltak innenfor hensynssonen kan tillates.	høy	1900-1951	Betongdemningen ble bygget på 1930-tallet og erstattet en eldre demning av tre fra 1905. Den gamle demningen var plassert nærmere mølla enn i dag, men den nye ble flyttet lengre opp slik at fallhøyden økte til 12 meter. Elva ble også brukt til fløtning av tømmer frem til betongdemningen ble bygget på 1930-tallet.
108. Sundbyfossen: Holtungskaftefabrikk	Holmestrand	Haugløkka 1	255/6	Ingen		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet. Spor etter industri innenfor området skal opprettholdes og bevares. Vurdering av tiltaks påvirkning på kulturmiljøet skal være avklart med kommunen og aktuelle	høy	1900-1952	På sørsiden av elva, på østsiden av det nederste fossefallet (Haugfallet), lå Holtungskaftefabrikk. Fabrikken ble etablert i 1905 og produserte blant annet slegge- og økseskaft. Dagens fabrikkbygning er fra 1972 og er bygd oppå kjelleren og grunnmuren til det gamle

						høringsparter hørt før eventuelle nye tiltak innenfor hensynssonen kan tillates.			fabrikklokale som brant i 1971. Driften opphøret i 1995 og bygningen står i dag tom.
109. Sundbyfossen: Jernbanebrua	Holmestrand	Ingen	254/34, 263,1	kommunalt listeført		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet. Spor etter industri innenfor området skal opprettholdes og bevares. Vurdering av tiltaks påvirkning på kulturmiljøet skal være avklart med kommunen og aktuelle høringsparter hørt før eventuelle nye tiltak innenfor hensynssonen kan tillates.	høy	1902-1938	Den ca. 30 meter lange jernbanebrua går over Sundbyelva rett nord for tettstedet Sundbyfoss. Jernbanebrua var en del av både Hvitvingfoss - og Eidsfossbanen som delte trase mellom Hillestad og Sundbyfoss. Brua er en av de få gjenværende sporene etter de gamle smalsporede jernbanene. Brua står på sin opprinnelige plassering, men alle andre spor etter jernbane er borte. Brua står derfor tilsynelatende ganske malplassert mellom veien, jordene og et rekkehus. Denne kontrasten har imidlertid et sterkt formidlingspotensiale og forteller om hvordan området har endret seg kraftig siden jernbane ble lagt ned og hvor fort det gamle kan gå tapt.
110. Sundbyfossen: Mølle	Holmestrand	Hofsveien 3	260/1	Ingen		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet. Spor etter industri innenfor området skal opprettholdes og bevares. Vurdering av tiltaks påvirkning på kulturmiljøet skal være avklart med kommunen og aktuelle høringsparter hørt før eventuelle nye tiltak innenfor hensynssonen kan tillates.	høy	1900-1952	Dagens mølle ble bygget i 1905 etter at den forrige brant i 1904. Den nye mølla ble bygget for turbindrift og et turbinrør førte vannet inn i turbinen i møllas kjeller. Pilarene som turbinrøret hvilte på er fortsatt godt synlig langs nordsiden av elva. Før Sundbyfoss fikk offisiell strømtilførsel ble det en periode produsert strøm i mølla.
111. Sundbyfossen: Rester etter sagbruket	Holmestrand	Ingen	294/2	Ingen		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet. Spor etter industri	høy	1900-1953	Opp gjennom tidene har det vært flere sagbruk ved Sundbyfossen. I dag finnes det kun rester etter et

						innenfor området skal opprettholdes og bevares. Vurdering av tiltaks påvirkning på kulturmiljøet skal være avklart med kommunen og aktuelle høringsparter hørt før eventuelle nye tiltak innenfor hensynssonen kan tillates.			av dem. Sagbruket var i bruk frem til 2. verdenskrig og lå nær veien hvor det fortsatt er mulig å se deler av steinfundamentet.
112. Sundbyfossen: Spor etter stampmølle	Holmestrand	Hofsveien 3	260/1	Ingen		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet. Spor etter industri innenfor området skal opprettholdes og bevares. Vurdering av tiltaks påvirkning på kulturmiljøet skal være avklart med kommunen og aktuelle høringsparter hørt før eventuelle nye tiltak innenfor hensynssonen kan tillates.	høy	1900-1954	Litt syd for Holtung skaftefabrikk lå en stampemølle. Hit kom bønder for å få stampet vadmelstøy. Stampemøllen ble lagt ned i 1900 og en forhøyning i terrenget er i dag de eneste restene etter stampemølla.
113. Søndre sikksakk og Lallahompen	Holmestrand	Ingen		Ingen		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet	svært høy	1889	Gangstien går langs en av de mange kleivene i fjellet ved Holmestrand. Kleivene har vært benyttet som ferdselsveier opp og ned fjellet i mange hundre år. Men det var først i 1889 at det ble besluttet å anlegge en skikkelig gangvei opp kleiva. Fra gangveien går en utstikker frem til et utsiktspunkt kjent som «Lallahompen». Ca. 100 m sør for utkikkspunktet ligger en gravrøys. Gangstien ligger delvis innenfor en hensynszone for grøntstruktur
112. Tjærerenne på Heierstad	Holmestrand	Bergsveien 22, 24	218/1	ikke fredet		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet.	høy	1700-1800 tallet	En av flere måter å utvinne tjære på var ved å brenne tjære i en gryte. En gryte med tyrived ble lagt opp ned på en lett skrånende bergflate. Rundt kanten av gryta

									ble det pakket leire og sand. Over og rundt gryten ble det stablet ved. Når veden brant ble tyriveden varmet opp og tjæren rant ut på bergflaten hvor det var hugget renner som samlet opp tjæren. Dette var en metode som kom i bruk på 1700 - og 1800 - tallet. Ovenfor det nåværende bolighuset på Heierstad ligger en tjærerenne på en lett skrånende bergflate. Anlegget har form som et tre, med dypt rissede spors som fører ned til en oppsamlingsgrop. Tjæreanlegget er registrert i Askeladden (I D141485), men er ikke fredet.
114. Torrud gruve	Holmestrand	Ingen	223/5	Ingen		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet	svært høy	1600-tallet	Eidsfos Verk fikk jernmalm fra flere forskjellige gruver. En av disse var Torrud gruve. Forekomsten av jernmalm i området var faktisk en av årsakene til at Eidsfos Verk ble anlagt på nettopp Eidsfoss. Fra Torrud gruve ble jernmalmen fraktet vider til Eidsfoss langs Malmveien som fortsatt er synlig fra gruvens inngang. Etter hvert viste det seg imidlertid at jernmalmen i området var forholdsvis fattig og forurenset av sulfidmineraler og gruve ble lagt ned. I tillegg til Torrud gruve ligger det et skjerp lengre øst i området, nær Ormetjern. Det kan derfor være potensiale for funn av flere gruver og skjerp i område
115. Trigonometrisk punkt på skibergfjell	Holmestrand	Ingen	226/3	kommunalt listeført		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet.	høy	1877	På toppen av Skibergfjell står en åttekantet søyle av granitt. Den ble satt opp i 1877 av Den Europeiske Gradmålingskommissjonen som del av et større europeisk prosjekt med hensikt å måle jordens

									omkrets. Skibergfjell har opp til våre dager vært brukt til å etablere trigonometriske punkt til bruk i landmåling og kartframstilling. Slike trigonometriske punkt lå gjerne på høyder, åser og fjell hvor det var god sikt til andre trigonometriske punkt.
116. Tønsberg-Eidsfossbanen	Holmestrand	Ingen		ingen		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet.	høy	1901	Tønsberg – Eidsfossbanen var viktig for driften av Eidsfos Verk. Via Eidsfossbanen ble varer fra verket fraktet ut til markedet mens råvarer ble fraktet tilbake til bruk i produksjonen. Også små og store bedrifter som lå langs jernbanesporet dro stor nytte av jernbanen. Banen ble åpnet i 1901 og ble lagt ned i 1938 på grunn av konkurranse fra biltrafikken. Tønsberg – Eidsfossbanen ble åpnet i 1901 og gikk fra Stensarmen ved Tønsberg kanal, opp gjennom Ramnes og Hof, før den endte på Eidsfoss. En strekning på 6 kilometer var felles med Vittingfoss banen. Banen var først og fremst tenkt som en industrijernbane, men banen fraktet også passasjerer og post og Eidsfoss ble etter hvert utgangspunkt for de som skulle videre inn i landet. Sporene etter Tønsberg – Eidsfossbanen kan sees flere steder. Lokstallen på Eidsfoss, jernbanebrua på Sundbyfoss og jernbanebrua på Kopstad er blant de mest synlige. Perrongen på Eidsfoss stasjon er bevart ved Eidsfoss Vannverk. Selve jernbanetraseen er mest synlig langs vestsiden av Bergsvannet. Her kan man et langt stykke lett

									følge det gamle sporet. Stien langs jernbanesporet ble oppgradert og ryddet i 2020.
117. Tønsberg-Eidsfossbanen: Kopstad stasjon	Holmestrand	Ingen	234/1	Ingen		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet.	høy	1901	Kopstad stasjon og Kopstadlinna er en del av den gamle Tønsberg - Eidsfossbanen. Kopstad stasjon lå mellom Hof stasjon og Stubben stoppested. Av den gamle stasjonen er plattformen og grunnmuren til stasjonsbygningene bevart. Veien Kopstadlinna følger i traseen til det gamle jernbanesporet og flere steder er de gamle jernbaneskjæringene gjennom fjellknauser godt synlig. Øver Østbybekken går den gamle jernbanebrua, Østbybekken bru, som ble kåret til årets kulturminne i Hof i 1997. Brua ble bygget ekstra bred, da det ble lagt dobbeltspor her fordi Forsvaret hadde behov for sidespor med egen lasterampe. Brua er en av de få gjenværende jernbanebruene etter Tønsberg – Eidsfossbanen. Stasjonsområdet og steinbrua ble ryddet og skiltet av grunneierne høsten 2017.
118. Tønsberg-Eidsfossbanen: Kopstadlinna	Holmestrand	Ingen		Ingen		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet.	høy	1901	Kopstad stasjon og Kopstadlinna er en del av den gamle Tønsberg - Eidsfossbanen. Kopstad stasjon lå mellom Hof stasjon og Stubben stoppested. Av den gamle stasjonen er plattformen og grunnmuren til stasjonsbygningene bevart. Veien Kopstadlinna følger i traseen til det gamle jernbanesporet og flere steder er de gamle jernbaneskjæringene gjennom fjellknauser godt synlig. Øver Østbybekken går den gamle jernbanebrua, Østbybekken bru, som ble kåret til årets kulturminne

									i Hof i 1997. Brua ble bygget ekstra bred, da det ble lagt dobbeltspor her fordi Forsvaret hadde behov for sidespor med egen lasterampe. Brua er en av de få gjenværende jernbanebruene etter Tønsberg – Eidsfossbanen. Stasjonsområdet og steinbrua ble ryddet og skiltet av grunneierne høsten 2017.
119. Tønsberg-Eidsfossbanen: Steinbru over Østbybekken	Holmestrand	Ingen	241/193	Ingen			høy	1901	Kopstad stasjon og Kopstadlinna er en del av den gamle Tønsberg - Eidsfossbanen. Kopstad stasjon lå mellom Hof stasjon og Stubben stoppested. Av den gamle stasjonen er plattformen og grunnmuren til stasjonsbygningene bevart. Veien Kopstadlinna følger i traseen til det gamle jernbanesporet og flere steder er de gamle jernbaneskjæringene gjennom fjellknauser godt synlig. Øver Østbybekken går den gamle jernbanebrua, Østbybekken bru, som ble kåret til årets kulturminne i Hof i 1997. Brua ble bygget ekstra bred, da det ble lagt dobbeltspor her fordi Forsvaret hadde behov for sidespor med egen lasterampe. Brua er en av de få gjenværende jernbanebruene etter Tønsberg – Eidsfossbanen. Stasjonsområdet og steinbrua ble ryddet og skiltet av grunneierne høsten 2017.
120. Vassås kirke	Holmestrand	Vassåsveien 16	278/5	Fredet: Automatisk fredet	Automatisk fredet	Bevaring videreføres i kommuneplanen. Ved all planlegging av til tak i kirkens nære omgivelser skal det tas hensyn til kirkens plassering og virkning i landskapet. Saker som angår omgivelsene til skal sendes til	svært høy	1300	Vassås kirke er blant de eldste kirkene i Vestfold. Middelalderkirken ligger på det høyeste punktet i dalen hvor den har godt utsyn i alle retninger og er lett synlig fra langt unna. Tilstedeværelsen av kokegroper vitner om høyden har vært brukt til religiøs aktivitet også i før-kristen

						fylkeskommunen for rådgivning. Saker som medfører inngrep i kirken skal behandles av Riksantikvaren.			tid. Det er ikke kjent nøyaktig hvor gammel kirken er, men den ble trolig oppført rundt 1300 av lokale håndverkere som en gårdskirke. 12 Til tross for en beskjeden størrelse var Vassås kirke den første kirken i Vestfold som fikk prekestol i 1588. Like nordøst for kirken, nær en gammel kirkevei, er det et større kokegropsfelt. Når kokegroper ligger i tilknytning til kirker eller gravhauger kan de ha blitt anlagt i forbindelse med religiøse måltider. Ved feltet er også et par mulige stolpehull. Lokaliseringen på det høyeste punktet i dalen er ikke tilfeldig.
121. Vassås kirke kulturmiljø	Holmestrand	Ingen	278/1, 278/4, 296/1, 278/5, 278/3, 278/2, 278/6, 279/3, 279/5, 279/2, 279/1, 279/6, 279/1	Ingen		Den eksisterende hensynssonen utvides slik det er merket på kartet. Ved all planlegging av tiltak i kirkens nære omgivelser skal det tas hensyn til kirkens plassering og virkning i landskapet. Saker som angår omgivelsene til skal sendes til fylkeskommunen for rådgivning. Saker som medfører inngrep i kirken skal behandles av Riksantikvaren.	svært høy	1300	Vassås kirke er blant de eldste kirkene i Vestfold. Middeltalderkirken ligger på det høyeste punktet i dalen hvor den har godt utsyn i alle retninger og er lett synlig fra langt unna. Tilstedeværelsen av kokegroper vitner om høyden har vært brukt til religiøs aktivitet også i før-kristen tid. Det er ikke kjent nøyaktig hvor gammel kirken er, men den ble trolig oppført rundt 1300 av lokale håndverkere som en gårdskirke. 12 Til tross for en beskjeden størrelse var Vassås kirke den første kirken i Vestfold som fikk prekestol i 1588. Like nordøst for kirken, nær en gammel kirkevei, er det et større kokegropsfelt. Når kokegroper ligger i tilknytning til kirker eller gravhauger kan de ha blitt anlagt i forbindelse med religiøse måltider. Ved feltet er også et par mulige

									stolpehull. Lokaliseringen på det høyeste punktet i dalen er ikke tilfeldig.
122. Villastrøk på Bilet	Holmestrand	Flere	Flere	Ingen		Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet	middels	1900-tallet	Søndre del av Bilet, sør for gravlundene, består av flere herskkelige villaer i sveitser stil med store tilhørende hager. Villaene ligger med godt utsyn ut mot Holmestrand og ble bygget i første halvdel av 1900 - tallet en gang. Dagens forretningspolitikk gjør at denne typen eiendommer sjeldent blir anlagt. Denne type boligmiljø med villaer og store tomter betraktes derfor som et representativt eksempel på en tidligere utbyggingspolitikk og som verneverdig.
123. Del av kongeveien ved Angers Klev (lokalisert ved kryss Ramberg Terrasse-Kleivanveien)	Ingen	Ingen	78/126	Ingen	Ingen	Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet.	middels	Før 1537-til nå	Den omtalte veien er med stor sannsynlighet en del av kongeveien ved Angers Klev. Denne veien har en rik historie. Den var opprinnelig ridevei, er kjent for å være farlig og bratt. Den var en del av hovedferdselsåren gjennom Vestfold som på 1600-tallet ble utbedret til kjerrevei. Veien strekker seg fra Sandebukta ved Bogen og opp til platået ved Kleiverud. Navnet kommer fra det gamle navnet på Sandebukta (Angr=fjord, vik). Den første beretningen om Angers Klev får vi i dagbøkene til Oslobiskopen Jens Nilsson som passerte på en visitasreise til Vestfold og Brunlanes i september 1593. Angers Klev var det vanskeligste og mest beryktede veistykke på hele

									<p>Østlandet fram til slutten av 1700-tallet. I 1793 ble det sprengt en vei langs fjellet til Holmestrand, noe som markerte slutten på bruken av Angers Klev som hovedvei.</p> <p>Denne vegstrekningen er synlig på flyfoto fra både 1954 og 1979, og strekker seg nordover mot Øvre-Kleivan og inn i kulturminne ID 244312, som er den gamle Kongeveien Angers Klev.</p>
124. Kullboden	Holmestrand	Langgaten 11	127/17	Kommunalt verneverdig		Kullboden er avsatt til bevaring i kommunedelplan for bysentrum fra 2001. Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet i kommuneplanens arealdel 2023-2035.	1910	høy	Kullboden ble bygget i 1910 av kjøpmann Johan Pedersen som lager for A/S Kulkompagniet. Han bygde også Gamle Biorama. I dette området har det vært handel fra 1500-tallet og skipsbygging fra 1700-tallet blant mange sjøboder og skipsverft. Kullboden er den siste gjenværende bygningen i det tidligere travel handels- og sjøfartsmiljø og ble i 1985 bygget om fra lager til forretninger og kontorer.
125. Gamle Biorama	Holmestrand	Langgaten 21	127/17	Kommunalt verneverdig		Gamle Biorama er avsatt til bevaring i kommunedelplan for bysentrum fra 2001. Hensynsone H570 tilføres området merket på kartet i kommuneplanens arealdel 2023-2035.	1915	høy	Det gamle Bioramabygget ble oppført i sementstein i 1915 av kjøpmann Johan Pedersen. I mange år har huset den byens første kino i overetasjen. I 1. etasje ble det innredet til posthus og butikkleilighet som Holmestrand Jern og Fargehandel senere tok over. Bygningen har klare trekk til jugendstilen og er sammen med Nedre Gausen kompetansesenter de eneste eksemplene på denne byggestilen i Hof,

